

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

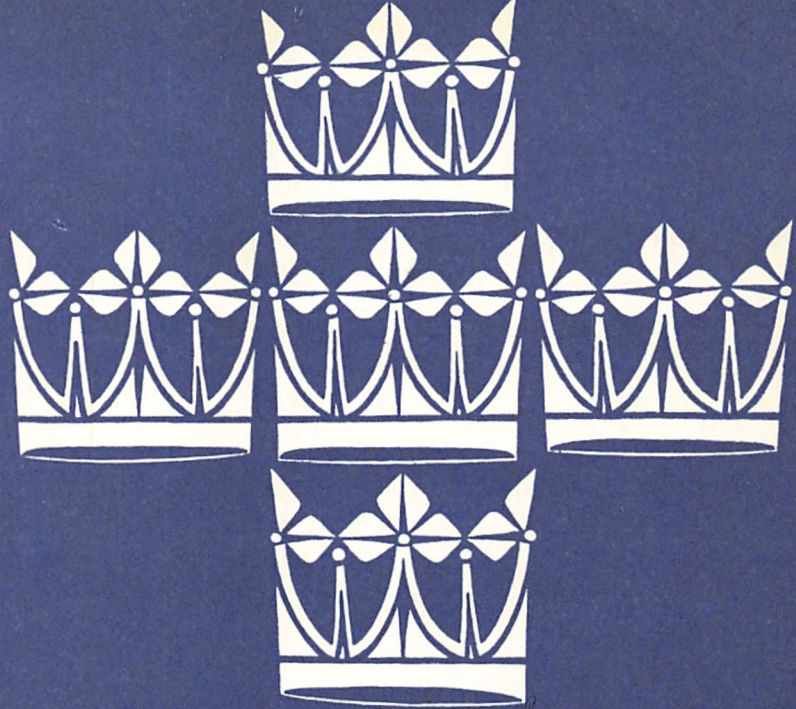
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nye kommunevåbener i Norden	153
Ingrid Nielsen: Ribeborgeres segl 1300–1450	177
Christopher von Warnstedt: Den svenska ofrälse privatheraldiken	185
Ny statsheraldiker i Sverige	193
Heraldica Varia	194
Heraldisk litteratur siden sidst	199

Nye kommunevåbener i Norden

Grønland

Siden oktober 1974, se Heraldisk Tidsskrift nr. 30, side 467, har i hvert fald yderligere seks grønlandske kommuner taget sig våben, således at i dag 16 af Grønlands vistnok 18 kommuner har våben. Alle de viste våbener er udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent Paul Warming og tegnet af Claus Achton Friis.

Upernavik Kommune, på den nordlige del af Grønlands vestkyst. I blåt felt tre legende sæler (netsider) i en kreds omkring en flammende sol, det hele hvidt. — Navnet *Upernavik* betyder »forårsfangstpladsen«, og det der især fanges er netsider, i meget store mængder. De kåde sæler omkring solen angiver både foråret og fangsten. Med undtag af Thule, som ligger endnu længere mod nord, er Upernavik tillige den kommune i Grønland, som har den længste periode af midnatssol, fra 12. maj til 1. august. Offentliggjort i Statstidende 13/7 1974.

Frederikshåb Kommune, på den sydligste del af Grønlands vestkyst. I hvidt felt to blå svævende havørne, den ene over den anden. — Den grønlandske havørn er landets største fugl. Den tilhører en særlig stor underart, med vingefang på op til 2½ meter, som kun yngler på Grønland og aldrig forlader landet. Den holder især til i det sydlige Grønland og er blevet betragtet som særlig karakteristisk for området omkring Frederikshåb Kommune.

Eksempelvis er prædikestolen i Frederikshåb Kirke smykket med en havørn, og den stedlige idrætsforening hedder *Nagtoralik*, »Havørnen«. Godkendt af Landshøvdingen over Grønland og af Københavns Universitets Zoologiske Museum. Registreret i Patentdirektoratet og offentliggjort i Statstidende 12/7 1975.

Qeqertarssuaq Kommune (tidligere Godhavn), på Disko Øen, omtrent ud for midten af Grønlands vestkyst. I blåt felt en grønlandshval under nordlys (udformet som en række stråler eller spidser op fra en halvbueformet basislinje), det hele hvidt. — Grønlandshvalen er valgt, fordi Godhavn blev grundlagt som hvalfangerstation, og nordlysene fordi de er et af de naturfænomener, der studeres fra kommunens videnskabelige stationer, såsom Arktisk Station og Geofysisk Observatorium, hvorunder bl. a. et magnetisk observatorium, et seismisk observatorium og en ionosferestation. Vedtaget af kommunalbestyrelsen 10. juli 1973, den dag da byen fejrede sit 200 års jubilæum.

Ivigut Kommune, på den sydligste del af Grønlands vestkyst. Vandret delt af blåt og hvidt, deri to stående polarræve af modsat farve, den nederste vendt mod sinister. — Polarræven er karakteristisk for Grønland og særdeles velkendt inden for

Upernavik Kommune

Frederikshåb Kommune

Qeqertarsuaq Kommune

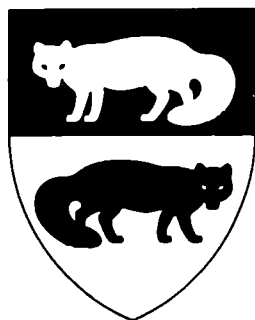
kommunen. Der er to slags, den hvide tundraræv og den blå kystræv, her elegant anskueliggjort ved de to figurer af modsat farve. At de er vendt hver sin vej, giver samtidig både variation og balance til skjoldet. Et særdeles smukt og vellykket våben. Skjoldets todeling angiver tillige, at kommunen består af to områder: Ivigtut og Grønnedal. Registreret i Patentdirektoratet.

Umanak Kommune, lidt nord for midten af Grønlands vestkyst. I blå felt en svævende hvid malleuk set fra oven og med vingerne orienteret som en sinister skråbjælke, mellem to smalle bølgender sinister skråbjælker, også hvide. — Malleukken forekommer over store dele af Grønland, men i Umanak distriktet er den særlig talrig, og der er her særlig

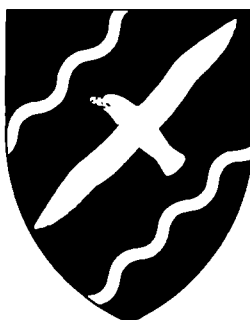
interesse for den. Den svæver lavt over bølgerne, og skjoldets blå felt repræsenterer altså havet, ikke himmelen, hvilket understreges ved de to »bølger«. Rent optisk medfører disse tillige, at det felt malleukken ses på baggrund af, bliver mindre, således at den udfylder det bedre. Registreret i Patentdirektoratet og offentliggjort i Statstidende 8/4 1976.

Scoresbysund Kommune, midt på Grønlands østkyst. I hvidt felt en blå spids fra skjoldets underkant til dets overkant mellem to blå moskusoksehoveder set forfra. — Moskusoksen er det eneste større landdyr, som lever vildt i Scoresbysund distriktet. Den hvide spids står for Scoresbysund Fjord, med sine mere end 300 km verdens længste fjord.

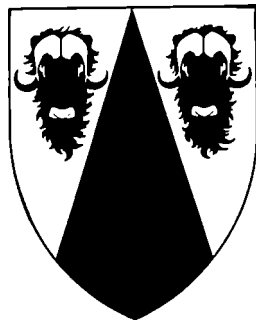
S. T. A.

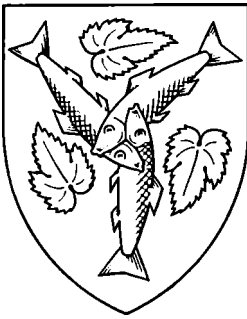
Ivigtut Kommune

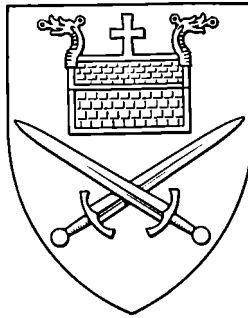
Umanak Kommune

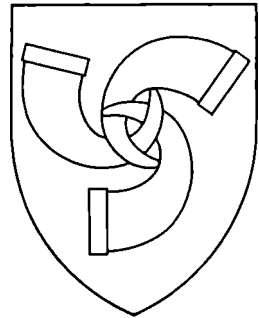
Scoresbysund Kommune

Sydlangeland Kommune

Purhus Kommune

Ramsø Kommune

Danmark

Siden oktober 1974, Heraldisk Tidsskrift nr. 30, side 463, har fjorten danske kommuner taget sig nykomponerede våbener; Dragør Kommune fører et gammelt våben videre i ændrede farver; og fem nye, udvidede kommuner fører ældre kommunevåbener videre i uændret skikkelse.

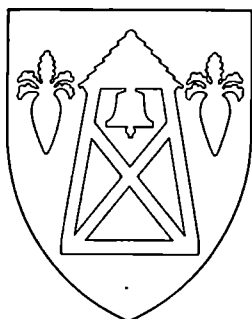
Sydlangeland Kommune, Fyns Amt. I blå felt tre hvide sild, anbragt som et Y og med hovederne »flettet sammen« i midten, mellem tre gule humleblade. — De tre fisk er taget fra seglet for Langelands Søndre Herred, fra 1610, og humlebladene udgør et ordspil på *Humble*, oprindeligt: Humle-tved, som er kommunens hovedby og administrationscentrum. Samtidig symboliserer figurerne kommunens to hovederhverv, fiskeri og landbrug. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent Paul Warming og tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentedirektoratet, i Statstidende 16/1 1976.

Purhus Kommune, Århus Amt. I rødt felt et gult helgenskrin — med et kors midt på låget og to dragehoveder for dets ender — over to krydsede sværd med hvide klinger og gule hæfter. — De to sværd står for kongsemnerne Svend Grathe og

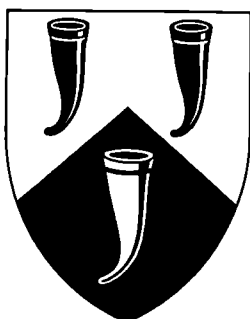
Knud Magnussøn, som i midten af 1100-tallet kæmpede om mangten i Danmark, og helgenskrinet (hvis udformning bygger på rester i Nationalmuseet) repræsenterer Sankt Kjeld, født i Venning Sogn i Purhus Kommune, provst i Viborg, død 1150 og kanoniseret 1188, der søgte at mægle mellem de krigende kongelige halv-fætre. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent og tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Patentedirektoratet, i Statstidende 18/1 1974.

Ramsø Kommune, Roskilde Amt. I blå felt tre hvide krumme drikkehorn, anbragt som et Y og med spidserne »flettet sammen« i midten. — Motivet med de tre horn, et førkristent helligt tegn, er taget fra den berømte runesten Snoldelevstenen, som oprindeligt stod ved Snoldelev i kommunen. Udarbejdet af amtsdirektør Ernst Werwohlt, tegnet af fil. dr. Jan Raneke. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentedirektoratet, i Statstidende 16/1 1976.

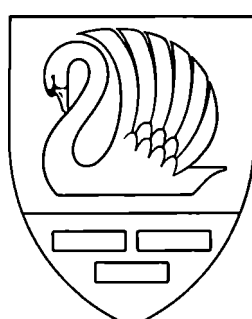
Blåbjerg Kommune, Ribe Amt. Ved et sparsnit delt af hvidt over blå, tre lodret stillede drikkehorn af modsat farve. — Det nederste, blå felt anskueliggør ved sin farve og sin form kommunens navn, Blåbjerg. De tre drikkehorn er taget fra seglet for Vester Horne Herred, hvor

Rudbjerg Kommune

Blåbjerg Kommune

Karlebo Kommune

de er placeret på samme måde. Dette segl er bevaret fra 1556, men går ifølge P. B. Grandjean »formodentlig« tilbage til 1440, og er i så fald blandt Danmarks ældste herredssegel. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentdirektoratet, i Statstidende 10/10 1974.

Rudbjerg Kommune, Storstrøms Amt. I blåt felt en klokkestabel mellem, foroven, to sukkerroer, det hele hvidt. — Figurerne er kommunens eget ønske. Sukkerroerne repræsenterer kommunens vigtigste næringsvej, og er en velgørende original idé. Der findes i forvejen intet dansk kommunevåben med en roe i. Klokkestabelen er karakteristisk for en lokal kirke. Tegningen er udført af Claus Achton Friis i samråd med Statens Heraldiske Konsulent. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentdirektoratet, i Statstidende 12/7 1975.

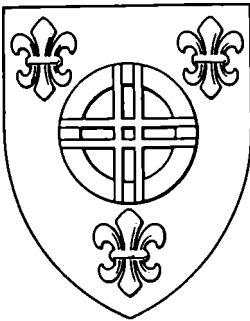
Karlebo Kommune, Frederiksborg Amt. I blåt felt over en hvid skjoldfod en hvid svømmende svane med opslåede vinger og rødt næb, i skjoldfoden tre røde mursten, vandret anbragt, to over én. — Svanen står for kommunens Øresundskyst, langs Nivå Bugten, som er et tilholdssted for vilde svaner. Murstenene repræ-

senterer kommunens store teglværker, i Nivå og Karlebo. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentdirektoratet, i Statstidende 12/7 1975.

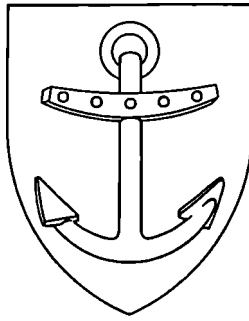
Børkop Kommune, Vejle Amt. I rødt felt et gult vandmøllehjul mellem tre hvide liljer. — Vandmøllehjulet står for den landskendte Børkop Vandmølle, de tre liljer er taget fra seglet for Holmans Herred, kendt fra 1584. Farverne er inspireret af våbenet for den gamle adelslægt Prip, som ejede jord i Sellerup, i kommunen. Dens våben var et rødt møllehjul i hvidt. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent på grundlag af et forslag fra familien Mai i en idékonkurrence blandt kommunens borgere, og tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Patentdirektoratet, i Statstidende 12/7 1975.

Våbnet er pænt, men hvad man kan være betænkelig ved er, hvor stærkt det ligner våbnet for Glostrup Kommune, fra 1940: *i rødt felt en gul kugle mellem tre hvide liljer, der peger udad*. Våbenerne er ikke langt fra at være identiske. Hvad siger Glostrup Kommune.

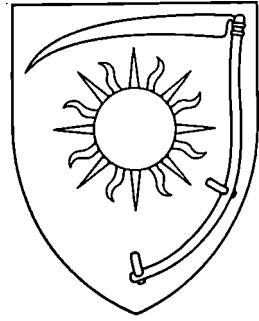
Dragør Kommune, Københavns Amt. I blåt felt et gult anker. Skjoldet kan holdes af en engel med ud-

Børkop Kommune

Dragør Kommune

Sindal Kommune

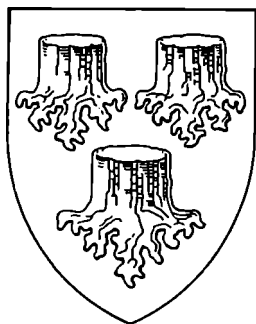
brede vinger, som står bag skjoldet. Undertiden vises skjold og skjoldholder på en rød, oval baggrund, og i så fald er engelen hvid. — I 1974 blev Dragør Kommune og Store Magleby Kommune slået sammen. Dragør havde, i alle fald fra omkring 1800, ført et sejlskib som sit våbenmærke, og Store Magleby, i hvert fald fra 1648, et anker, sort med rød stok i hvidt felt. Ved kommunesammenlægningen beholdt man Dragørs navn og Store Maglebys våbenfigur, dog med ændrede farver. Vedtaget af kommunalbestyrelsen i oktober 1974.

Det er forståeligt, at man nødtigt gav afkald på Store Maglebys gamle anker, selv om det er en af de almindeligste figurer i dansk kommunalheraldik. Der sidder ankre i mindst 10 andre danske kommunevåbener. Men kunne man ikke have valgt andre farver? Et enkelt anker i blå felt findes i forvejen i to kommunevåbener: for Frederikshavn, fra 1898 (hvidt anker gennem gul krone) og for Struer, fra 1917 (gult anker mellem stjerne og halvmåne). Af de 15 nye kommunevåbener, som præsenteres i dette nummer af Heraldisk Tidsskrift, er der ingen med gult felt, ét med grønt felt, et sort/hvidt, tre røde, samt 9 blå + et

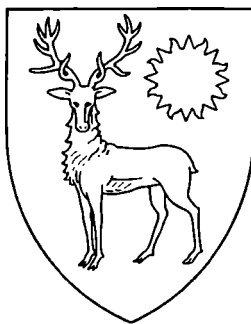
blåt/hvidt. Skal alle danske kommunevåbener være blå?

Sindal Kommune, Nordjyllands Amt. I blå felt en gul sol og en le med gult skaft og hvid klinge, leen anbragt med klingens over solen og skaftet i skjoldets sinistre side. — Leen er valgt fordi den udgør en smuk figur og samtidig repræsenterer kommunens vigtigste erhverv, landbruget. Tillige var leen i gammel tid et af bøndernes vigtigste våben, når de følte sig tvunget til at væbne sig, f. eks. ved vendelboernes opstand under Skipper Klement i Grevens Fejde 1534-36. Leen står altså for bondens arbejde og for bondens frihed. Solen er »talende«, navnet *Sindal* er blevet udlagt som »soldal«, og uanset om denne forklaring er korrekt, anvender det lokale turist- og erhvervsliv mottoet »Sindal, byen i soldalen«. Våbenet er valgt efter en lokal konkurrence og tegnet af Anne Marie Johansen, teknisk tegner i kommunen. Registreret i Patentdirektoratet, i Statstidende 18/1 1975.

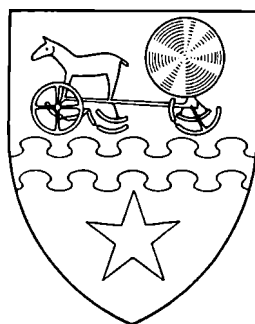
Allerød Kommune, Frederiksborg Amt. I blå felt tre gule stubbe, anbragt to over én. — Stubbene illustrerer kommunens navn, Alle-rød, »rød« betyder rydning, skovrydning. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent, tegnet af Claus Achton

Allerød Kommune

Skørping Kommune

Trundholm Kommune

Friis, Registreret i Indenrigsministeriet og Patentdirektoratet, i Statstidende 8/4 1976.

Uanset hvad man mener om dette våben, kan man ikke kalde det originalt. Der er i forvejen fem danske kommuner med stubbe i deres våben, hvoraf *tre med tre stubbe*: Rødning fra 1939, Lillerød fra 1948, og Jægerspris fra 1968. Sidstnævnte kommunes tre stubbe er oven i købet *gule i blå felt*, altså nøjagtigt som Allerød Kommunes. Den eneste forskel er, at våbenet for Jægerspris tillige indeholder et gult jagthorn, i midten. Hvad siger Jægerspris Kommune?

Skørping Kommune, Nordjyllands Amt. I grønt felt en stående gul kronhjort med hovedet set forfra, ledsaget sinister af en gul sol. — Det grønne felt samt kronhjorten står for kommunens store skovområder, især Rold Skov. Solen hentyder til Solbjerg Sogn, hvor arkæologiske udgravninger har påvist kommunens ældste spor af menneskelig bosætning. Tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Indenrigsministeriet.

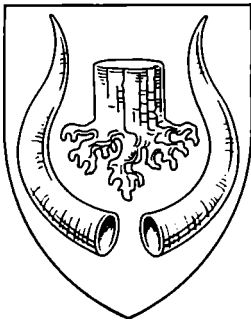
Både i figurer og farver ligger våbenet meget tæt op ad Hinnerup Kommunes våben, fra 1968: *i grønt felt en stående gul hind med hovedet*

set forfra. Hvad siger Hinnerup Kommune?

Trundholm Kommune, Vestsjællands Amt. I blå felt en bjælke dannet af skyskurer mellem, foroven, en gengivelse af oldtidsfundet Solvognen — en solskive trukket af en hest, det hele anbragt på hjul — og, forneden, en femodded stjerne, alle figurer gule. — Solvognen blev fundet 1902 i Trundholm Mose, som kommunen har navn fælles med. Det var kommunalbestyrelsens bestemte ønske, trods betænkeligheder fra Statens Heraldiske Konsulents side, at den berømte Solvogn skulle figurere i kommunens våben. Hvad »den heraldiske sky« skal repræsentere eller symbolisere, ved kommunen ikke; måske skal den opfattes som en »heraldisk modvægt« til Solvognen. Stjernen er taget fra Ods Herreds segl, kendt fra 1610 (og dér er den måske »talende«). Tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Indenrigsministeriet.

Et kompromis behøver ikke at være sørgeligt. Men hvis resultatet er ringere end begge de to standpunkter, som det er et produkt af, så er det sørgeligt. Det har vi et eksempel på her. Sky-bjælken er nok »heraldisk« efter lærebogen, men god heraldik er den bestemt ikke i denne for-

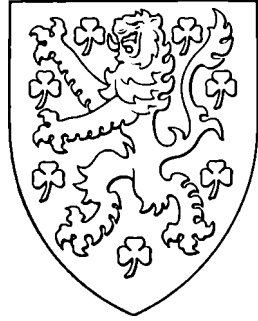

Støvring Kommune

Karup Kommune

Høng Kommune

bindelse. Den gør det på ingen måde lettere at acceptere Solvognen. Det hele er langt dårligere gennemtænkt og udført, end det kunne og burde have været. Forstemmende.

Støvring Kommune, Nordjyllands Amt. I blå felt en hvid stub mellem to hvide oksehorn. — Stubben (den 15. stub i dansk kommunalheraldik) er »talende«, forstavelsen i navnet *Støvring* kommer af »styfr«, der betyder »stub«. Hornene er taget fra seglet for Hornum Herred, kendt fra 1610, hvor de er placeret på denne måde. Herredets gamle tingsted ligger i kommunen. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent, tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Indenrigsministeriet.

Karup Kommune, Viborg Amt. Skrådelt af sort over hvidt, over delingen, i omvendte farver, en flyvende urfugl, set ovenfra og orienteret mod øverste dekster hjørne. — Den sorte farve står for den mørke hede, den hvide for den blanke Karup Å. Urfuglen er, eller var, karakteristisk for egnens dyreliv. Tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Indenrigsministeriet.

Det er ikke noget imponerende opfindsomt valg af våbenfigur. Også Brande Kommune, ikke langt fra Karup, har en urfugl, gul i sort felt, i sit våben (1942). Og Viborg Amts våben indeholder tre urfugle.

Høng Kommune, Vestsjællands Amt. I rødt felt en oprejst hvid løve omgivet af hvide kløverblade. — Løven er taget fra Løve Herreds segl (hvor den illustrerer herredets navn), kendt fra 1584. Herredets tingsted lå, så vidt vides, inden for hvad der i dag er Høng Kommune. Kløverbladene står for kommunens landbrug, som er dens dominerende erhverv. De er hvide, fordi et af de ældste vidnesbyrd om landbrug i Danmark er frø af hvid-kløver, fundet i Åmosen, der delvis ligger i kommunen. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent, tegnet af Claus Achton Friis. Registreret i Indenrigsministeriet 1975.

Årup Kommune, Fyns Amt, viderefører (fra 1966) våbenet for Rørup Kommune (fra 1942): I blå felt en oprejst gul bispestav mellem to stående hvide gæs, vendt mod staven, med opadvendte hoveder samt røde næb og røde fødder. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentdirektoratet, i Statstidende 15/1 1974.

Albertslund Kommune, Københavns Amt, viderefører våbenet for Herstedernes Kommune (fra 1952): I blå felt en gul vejrhane, d.v.s. en hanefigur over en tværstang med bogstaverne V og Ø.

Fredensborg-Humblebæk Kommune, Frederiksborg Amt, viderefører våbener for Asminderød-Grønholt Kommune (fra 1948): I blått felt over en hvid, bølget skjoldfod tre kornaks under en åben krone, flankeret af to egekviste, det hele gult, og i skjoldfoden en blå laks.

Gundsø Kommune, Roskilde Amt, viderefører våbener for Jyllinge-Gundsømagle Kommune (fra 1963, se HT nr. 11, 1965, side 46): I hvidt felt en rød rose delvis belagt med tre sorte ankre, anbragt som et gaffelkors og i midten, på rosen, forenet ved en sort ring. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentdirektoratet, i Statstidende 9/4 1975.

Grested-Gilleleje Kommune, Frederiksborg Amt, viderefører våbener for Søborg-Gilleleje Kommune (fra 1941): I hvidt felt en rød borg med tre krenelerede tårne over en kreneleret mur, over tre blå strømme. Registreret i Indenrigsministeriet og Patentdirektoratet, i Statstidende 8/4 1976.

S. T. A.

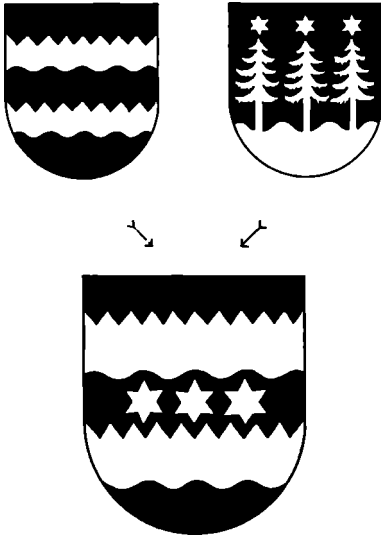
Finland

År 1970 utgavs boken »Finlands kommunvapen« och då slutade jag den serie anmälningar av nya finländska kommunvapen, som jag dittills skrivit för HT. Det var ju onödigt att anmäla vapen, som redan hade publicerats i bokform. I den sista artikeln förutspådde jag, att invånarna i de nya kommuner, vilka komme att bildas vid de då planerade kommunsammanslagningarna, på lokalpatriotiska grunder ej kunde enas om något av de i den nya kommunen ingående kommunernas vapen. Jag lovade även presentera eventuella nya vapen. Tyvärr har min bevakning av det inhemska heraldiska

fältet varit något bristfälligt och de tre första nya vapnen kommer nu ordentligt försenade. De har antagits av kommuner, vilka alla bildats genom statsrådsbeslut av den 28 juni 1972.

Den nya kommunen Kronoby, i Vasa län, bildades genom sammanslagning av kommunerna Kronoby, Nedervetil och Terjärv. Dessa kommuner förde följande vapen: Kronoby — I fält av guld en röd bjälke belagd med en krona av guld, Nedervetil — I rött fält ett mantuanskt kors över en störtad plogbill, båda av guld, Terjärv — I rött fält en medelst vågskura bildad stam av silver varöver ett klöverbladskors av guld. Alla dessa vapen hade komponerats av Gustaf von Numers, som på anmodan även ritat den nya kommunens vapen: I rött fält ett krönt klöverkors vars nedre arm bildar en störtad plogbill, allt av guld. Ett elegant sätt att förena de tre tidigare vapnen och god heraldik.

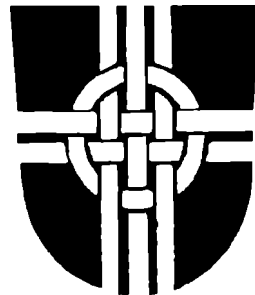
Ruukki kommun, i Uleåborgs län, bildades genom sammanslagning av kommunerna Paavola och Revonlahti (svensk form Revolax). Dessa kommuner förde, den förstnämnda kommunen det av Olof Eriksson komponerade vapnet, i blått fält två upptill medelst sågskura och nedtill medelst vågskura bildade bjälkar av silver, samt Revonlahti det av Markus Niinimaa och Kaj Kajander komponerade vapnet, i blått fält tre granar uppväxande från en av vågskura bildad stam upptill åtföljda av tre sexuddiga stjärnor, allt av silver. På grund av dessa vapen har Eriksson för den nya kommunen komponerat följande vapen: I blått fält två upptill medelst sågskura och nedtill medelst vågskura bildade bjälkar åtföljda av tre mellan dem ställda sexuddiga stjärnor, allt av guld.

Korsholms kommun, i Vasa län, bildades av delar av tidigare Korsholms och Solf kommuner samt av kommunerna Kvevlax, Replot och Björköby. Dessa kommuner förde

vapnen: Korsholm — I rött fält ett kors med mitten avsmalnande armar, av vilka de tre övre äro spetsade och den fjärde övergår i en upptill avsmalnande påle, som står på ett treberg, korsarmarna förenas medelst en korsarmarna överlagd ring, allt av silver utom treberget, som är av guld, Solf — I rött fält en väderkvarns vingar av guld, Kvevlax — I blått fält en lilja åtföljd ginstamsvis av två sexuddiga stjärnor, allt av guld, Replot — I rött fält ett örnhuvud av guld, Björköby — I rött fält medelst en vågskura bildad stam och ett posthorn behängt med tre björkblad, allt av guld. Alla dessa vapen hade komponerats av Gustaf von Numers.

Då det var omöjligt att av alla dessa vapnen komponera ett enda, utlyste kommunen en idétävlan, i vilken alle fem vapnen verkligen dök upp i en kvadrerad sköld med hjärtsköld. På grund av första pristagaren Bengt Häggblads förslag utarbetade von Numers ett vapen, som symboliserar den nya kommunens uppkomst ur fem gamla. Blasoneringen lyder: I rött fält ett genomgående kors bestående av trillingkavlar ställda stolpvis och tvillingkavlar ställda bjälkvis; korsningen omfattas av en ring, som tillsammans med kavlarna bildar ett flätverk, allt av guld.

B. T.

Norsk kommunal heraldikk

Heraldiske prinsipper, fulgt siden 1930

Våpen og flagg for kommuner, dvs. by-, herreds- og fylkeskommuner, fastsettes av Kongen i statsråd etter innstilling av vedkommende departement (før Justisdepartementet, nå Kommunal- og arbeidsdepartementet), på grunnlag av Riksarkivets sakbehandling og råd. Forslaget til den kongelige resolusjons ordlyd blir for hver enkel fastsettelse formet av Riksarkivet. Den inneholder en verbal definisjon (blasonering) av våpenskjold og flagg, og tilføyer en henvisning til vedlagte tegninger av skjold og flagg, som prøver på korrekt utførelse. Forut for denne avgjørelse ligger vedkommende kommunes vedtak til våpen. Dette kan ofte på forhånd og på flere forberedende stadier ha vært innsendt til Riksarkivet til kritikk og vurdering. Omtrent halvparten av de nye våpen fra denne tid 1930-76 (særlig by- og fylkesvåpen) er både som idé og i tegning skapt av Riksarkivets sakkyndige i heraldikk. At ordet flagg og tegning til flagg medtas i den kongelige resolusjon, beror bl. a. på at lov 29. juni 1933 forbyr at kommuner flagger med annet enn Norges flagg eller et av Kongen fastsatt by-, herreds- eller fylkesflagg. De viktigste krav for godkjenning er:

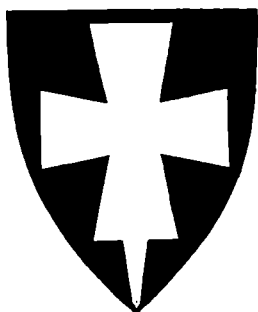
Våpnet skal normalt (dvs. om ikke helt spesielle og sterke grunner såsåsom sammenføyning av to eldre kommunevåpen tilsier noe annet) bare ha *ett metall* og *én farge* og skal bare ha *ett motiv* (brukt i entall eller flertall). Dette motiv skal være en usammensatt og flatemessig silhuettfigur. Figuren må tilhøre den heraldiske motivkrets og være slik at den selv i enkleste gjengivelse og

på avstand eller i lite format klart identifiseres og skjernes fra enhver annen heraldisk figur. Nye motiver kan derfor bare godtas hvis deres form er silhuettmessig egnet og så egenartet at den ikke kan forveksles med et annet og eldre motiv. Våpnet (figur og farger tilsammen) må ikke på forhånd tilhøre en annen eier, i inn- eller utland, som det må tas hensyn til.

Siden 1930 har Norge etter disse retningslinjer fått 18 nye eller reviderte byvåpen og 12 nyskapte fylkesvåpen og 29 herredsvåpen, alle med tilhørende flagg. Hverken fylkes- eller herredsvåpen fans før 1930. Alle disse 59 våpen, godkjente av Kongen 1930—76, er skapt i samsvar med de retningslinjer som er skissert ovenfor. Neste unntak fra regelen om ett motiv er byvåpen 1966, 1967 for Sarpsborg, og datterbyen Frederikstad, hvor bymerket helt fra middelalderen hadde kombinert byens eget borgbilde med byens føydale overherres bjørnevåpen, og Hordalands fylkesvåpen 1961 som gjengir et gildevåpen fra distriktet med Sankt Olavs krone og øks kombinert i et skjold. Et segl med dette våpen ble brukt av utsendinger fra distriktet til kongehylling 1344.

Gjennomføringen av enkelhet — to tinkturer, ett motiv — er bygget på et grunnlag som jeg mener er teoretisk, historisk og estetisk riktig, og har vist seg å fungere godt i praksis. Ordet »jeg« indikerer her at undertegnede som Riksarkivets »sakkyndige i heraldikk« og som våpenegner, i halvhundre år, må bære hovedansvaret for å ha fremmet disse Riksarkivets retningslinjer på dette felt.

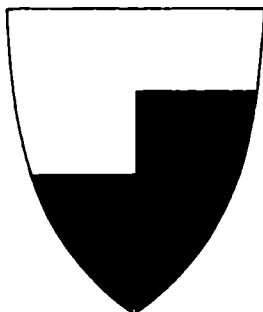
Det har undertiden vært vanskelig å få de lokale autoriteter til straks å godta de strenge heraldiske krav som Riksarkivet har stillet i egen-

Rogaland fylke

Vadso by

Nordkapp herred

skap av rådgivende og sakkyndig instans. En har i slike tilfelle ikke gått på akkord med de heraldiske krav, men ført saken til korrekt løsning ved å ta tid til å gi de nødvendige opplysninger. Noen masseproduksjon av lokale våpen har en ikke funnet grunn til å animere til. I den senere tid har man da også kunnet glede seg ved en stigende interesse hos statlige og kommunale autoriteter for å få gjennomført korrekt heraldikk. De sist tilkomne våpen er følgende:

Rogaland fylke. »På blå bunn et sølv svevende utskrådd kors med spiss fot«. Fylkesflagg: »På blå bunn et hvitt svevende utskrådd kors med spiss fot«. Vedtatt av Rogaland fylkesting 28. november 1973 og fastsatt ved kongelig resolusjon 11. januar 1974.

Rogaland fylke går som et politisk samlet landskap tilbake til før år 1000, men hadde da større grenser syd- og østover enn nå. En lysende høvdingskikkelse i fylkets historie er Erling Skjalgsson på Sola, av samtiden kalt »rygerkongen«, dvs. høvding over rygernes folkestamme, rogalendingene. Han var kristen og gift med misjonskongen Olav Trygvasons søster. Han friga sine trelles

og lærte dem jorddyrking, men ble svikaktig drept i 1028 i en konflikt med kong Olav Haraldsson. Erling hadde forsvart den lokale makt mot kongens sentraliseringskrav.

Erlings hus-prest reiste 1028/29 en minnestein over Erling med runeinnskrift. Steinens overdel har den spesielle korsform som man nå i 1974 har tatt som figur i fylkesvåpnet. Korsformen, ofte kalt »misjonskors«, var typisk for kristningstiden i Norge, før og under rikssamlingen. Korset kalles også »stikkekor«. Forbildet var visstnok de innviede, hellige kors som man kunne stikke fast øverst på en kirkelig prosesjonsstang.

Ideen om et korsvåpen på grunnlag av minnesteinen over Erling Skjalgsson ble fremsatt av den lokale våpenkomite og dens medlem første-konservator Jan Hendrich Lexow, som også skaffet opplysninger om utseendet av dette og andre steinkors fra tiden. Heraldisk utredning i saken (med alternativer) og tegninger til fylkets skjold, flagg, banner og segl ble deretter gitt av førstearkivar Hallvard Trættemberg. Steinen står nå på Stavanger Museums grunn.

Vadso bykommune i Finnmark fylke. »På rød bunn et sølv reinbukkehode«. Byflagg: »På rød bunn et

hvitt reinbukkhode«. Vedtatt av Vadsø kommunestyre 4. desember 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 20. februar 1976.

Vadsø ble kjøpstad 1833. Et bymerke kom først i stand ved 60 års jubileet 1893, da bystyret vedtok et byvåpenskjold »delt af en skraabjelke fra øvre højre i 2 triangler. Det øvre triangel blaat med en hvid (sølv) maase, det nedre hvidt (sølv) med et sort renhoved med gevir, skraabjelken høj rød«. Vedtaket ble aldri fremlagt til kongelig godkjenning, men byen brukte dette sterkt sammensatte merke frem til 1974, dog med en venstre og meget smal skråbjelke, og reinhodet brunt, ikke svart. Med fremsyn til byens 150 års jubileum 1983 ønsket man en forbedring og en offisiell våpenfastsettelse. Etter oppdrag foreslo og tegnet førstearkivar Hallvard Trætberg skjold, flagg, segl og banner med bare et reinbukkhode. Motiveringen er at det arktiske dyr reinen er representativt for Finnmark og at Vadsø administrativt er Finnmark fylkes hovedstad; og man beholdt hermed det viktigste ledd fra 1893 års konglomerat.

Nordkapp herredskommune i Finnmark fylke. »Delt av gull og rødt ved enkelt venstre trappesnitt«. Herredsflagg: »Delt av gult og rødt ved enkelt venstre trappesnit«. Vedtatt av kommunestyret 21. juni 1973 og fastsatt ved kongelig resolusjon 19. oktober 1973.

Kommunen har navn etter kystfjellet Nordkapp, et fremskutt nes, som er flatt øverst og fra en høyde på 307 m styrter bratt i havet. Nordkappfjellet er meget nær ved å være Norges nordligste punkt (71° 10' 21" nord) og er en verdenskjent turistattraksjon.

En naturtro tegning uten heraldisk sikte stod en tid som vignet på kom-

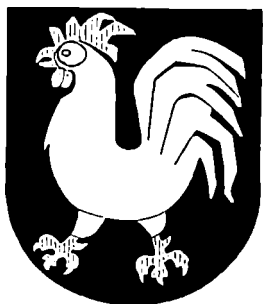
munale brev. For å få et våpen henvendte man seg til førstearkivar Hallvard Trætberg, hvis forslag og tegninger deretter ble vedtatt. Trappesnittet (som her er valgt for å gi en assosiasjon til landskapsprofilen) er middelaldersk, representert også i Norden, og er en av den klassiske heraldikkens enkleste figurer. I tysk elegant blasonering »mit linker Stufe«, i fransk (de la Colombiere 1669) noe tyngre uttrykt »Coupé a senestre parti en çaur et recoupé a dextre, tout d'un trait«.

Vefsn herredskommune i Nordland fylke. »På svart bunn en sølv hane«. Herredsflagg: »På svart bunn en hvit hane«. Vedtatt av kommunestyret 24. mai 1974 og fastsatt ved Kionprinsregentens resolusjon 13. september 1974.

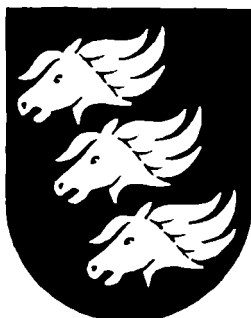
Våpnet er tegnet av billedhuggeren Arthur Gustavsson i 1959 og ble ved kongelig resolusjon 25. mars 1960 godkjent som byvåpen for *Mosjøen* (etter bystyrevedtak 11. mars). Men fra 1962 ble *Mosjøen* by og herredene *Vefsn*, *Drevja* og *Elsfjord* sammenslått til en herredskommune med navnet *Vefsn*, som deretter har opp tatt det tidligere *Mosjøen*-våpnet uten endringer eller nye tegninger.

Definisjonen fargegir bare hanen som sølv. I tegningen har den også »bevepningsfarger«, dvs. rødt nebb, kamm, hakeskjegg og føtter. Dette betyr at man i praktisk bruk har valgfrihet og kan gjengi hanen helt hvit eller ta med rødfargen i de nevnte detaljer; begge dele vil være like korrekt og rommes innenfor definisjonens ramme (Riksarkivarens uttalelse 15. mars 1960 til Kommunaldepartementet).

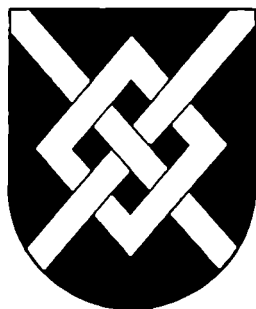
Norge har etter den store reduksjon av antall kommuner pr. 1973 397 herredskommuner, 47 byer og 19 fylker.

Vefsn

Skedsmo

Karmøy

Skedsmo herredskommune i Akershus fylke. »På rød bunn tre sølv hestehoder i skrå rekke«. Herredsflagg: »På rød bunn tre hvite hestehoder i skrå rekke«. Vedtatt av Skedsmo kommunestyre 11. mars 1974 og fastsatt ved kongelig resolusjon 4. oktober 1974.

Hestehodene gir her uttrykk for et kappløp til hest. Vi har for oss et talende våpen. Kommunens navn er gammelt; den het i 1300-årene Skeidesmo sokn, eller eldre Skeidsmor, dvs. løpebane. Ordet skeid kunne både bety kappløpet og strekkingen man løp; det kunne også bety »vei mellom åkrene«. Ordet fins i mange norske bygdenavn og kan vel der ha forbindelse med førkristne kultiske handlinger, ridt mellom åkrene, eller kappridning. Tegninger av Finn Fagerli, Lillestrøm.

Karmøy herredskommune i Rogaland fylke. »I rødt et sølv gitterkryss«. Herredsflagg: »I rødt et hvitt gitterkryss«. Vedtatt av Karmøy kommunestyre 7. mai 1974 og fastsatt ved kongelig resolusjon 18. april 1975.

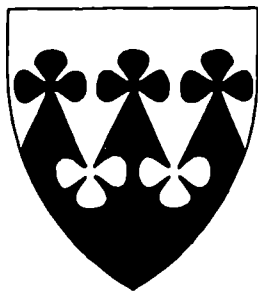
Til tegningene, utført av Magnus Hardeland og innsendt til departementet under betegnelsen knutekors, har Riksarkivaren 13. februar 1975 uttalt, at ordet kors her ikke bør brukes, da det ikke dreier seg om et

virkelig kors (Andreaskors). Motivet er det som på engelsk heter »fret«, et ord som bør oversettes med gitterkryss. Figuren fret er nemlig avledet fra et eldre motiv der skjoldet var helt dekket av fullstendig flettverk eller gitter, dannet av et antall, vanligvis minst seks, venstre og høyre kryssende skråstrenger, på engelsk kalt »fretty«. Fretty og forkortningen fret fins bl. a. i diverse familie-våpen på de britiske øyer.

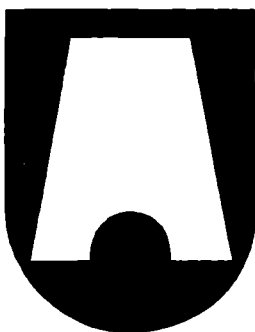
Det gammelnske ord karm betyr en bordvegg. Karmøy herred er en langstrakt øy fra nord til syd og kan sies å »skjerme« landet innenfor. Våpenfiguren kan bl. a. tenkes å hentyde til dette forhold.

Rakkestad herredskommune i Østfold fylke. »Delt av gull og grønt ved kløverbladsnitt«. Herredsflagg: »Delt av gult og grønt ved kløverbladsnitt«. Vedtatt av Rakkestad kommunestyre 13. mai 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 11. juli 1975.

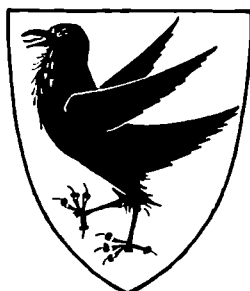
Rakkestad er en frodig jordbruksbygd. Våpnets delelinje (Kleeblattschnitt) er et gammelt og virkningsfullt, men i lang tid sjelden anvendt snitt (fins nå som ledd i et par finske kommunemerker). Skjold og flagg er foreslått og tegnet av redaktør Truls Nygaard, Mysen.

Rakkestad

Bærum

Ramnes

Bærum herredskommune i Akershus fylke. »I grønt et sølv tårn uten krenelering«. Herredsflagg: »I grønt et hvitt tårn uten krenelering«. Vedtatt av Bærum kommunestyre 6. november 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 9. januar 1976.

Tårnet skal i dette tilfelle gi illusjonen om en kalkovn, idet kalkbrenning har vært et typisk ledd i bygdens kulturhistorie. Skjold og flagg er formet av tegneren Stein Davidsen, Sandvika i Bærum.

Ramnes herredskommune i Vestfold fylke. »I sølv en svart ravn«. Herredsflagg: »I hvitt en svart ravn«. Vedtatt av Ramnes kommunestyre 13. oktober 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 30. januar 1976.

Fra kommunen ble først innsendt et par forsøk på en ravn i ørnestilling, en »flakt« ravn, som ble fra rådet av Riksarkivaren, hvoretter den ble endret til vanlig profilstilling. Ved fargebestemmelsen ble det tatt hensyn til Moss-våpnets gylne kråke på rødt og Høgsjøes svarte korp på gull og til bl. a. Korpos og Sauvos korp eller kaje, som også er svarte på gull. Navnet Ramnes antas inneholde leddet »ravn«, gammelnorsk hrafn. Formen er gitt av den svenske tegner Sven Sköld.

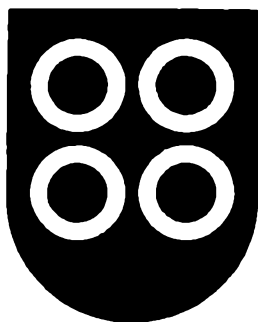
Hadsel herredskommune i Nordland fylke. »I blått fire gull ringer — 2,2«. Herredsflagg: »I blått fire gule ringer — 2,2«. Vedtatt av Hadsel kommunestyre 19. desember 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 11. mars 1976.

Hadsel herred, i Vesterålen, består av den store Hadseløya og deler av Austvågøy, Hinnøy og Langøya, »4 gylne øyer i det blå hav«. Hadsel hadde på et tidlig tidspunkt søkt og fått fra Riksarkivet generelle regler om krav til våpen, og fremla et vedtak som uten videre kunne godkjennes som korrekt våpen. Våpenskjold og flagg er tegnet av Øystein Bottolfson, Stokmarknes.

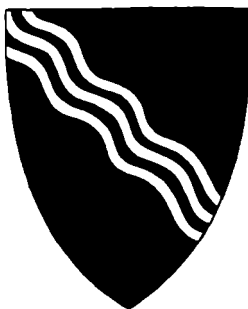
Suldal herredskommune i Rogaland fylke. »I raudt ein gull bølgeforma trillingstreng, skråstilt høgre venstre«. Herredsflagg: »I raudt ein gul bølgeforma trillingstreng, skråstilt høgre venstre«. Vedtatt av Suldal kommunestyre 22. desember 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 11. mars 1976.

Våpnet hentyder til elva »Lågen«, som fra Suldalsvatnet renner gjennom bygden. Tegneren Magnus Hardeland fremla først en ved bølgesnitt dannet skråbjelke. Men Riksarkivets rådgiver, førstearkivar H. Trætberg påpekte at flere kommuner, bl. a. en

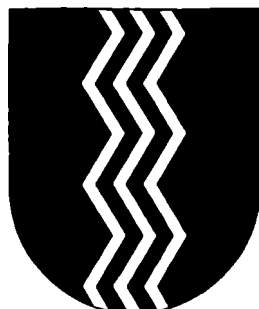

Hadsel

Suldal

Sauda

norsk, på forhånd hadde en slik »elve-figur«, og skisserte som en »ner original løsning «3 ganger skrådelt av gull og blått«, noe som dog ikke slo an. Riksarkivets seglkonserverator Odd Fjordholm tegnet deretter en skråstilt trillingstreng i korrekt form og i flere fargevarianter, og etter konferanse om saken tegnet Hårdeland som sluttresultat skrå trillingstreng med fargevalget gull og rødt.

Sauda herredskommune i Rogaland fylke. »I blått en vertikal selv trillingstreng med bredtannet snitt«. Herredsflagg: »I blått en vertikal hvit trillingstreng med bredtannet snitt«. Vedtatt av Sauda kommunestyre 31. mars 1976 og fastsatt ved kongelig resolusjon 14. mai 1976.

Våpnet er dannet med assosiasjon til naturkreftene og gygdens storindustri, bygget på elektrisk kraft fra vassdrag i kommunen, og er tegnet av Johan Matland, Sauda. Det foreligger hermed tre norske kommunevåpen med trillingstreng-motivet (Årdal, Suldal, Sauda).

Hallvard Trøtteberg

Sverige

Almänt. Vid 1974 års ingång genomfördes den sista stora kommun-sammanslagningen i enlighet med av

riksdagen 1962 beslutad kommunindelingsreform. Genom lag den 23. maj 1969 skulle dessa sammanläggningar vara genomförda senast vid utgången av 1973. Antalet kommuner uppgick den 1. januari 1974 till 278. Inom tre kommunblock har emellertid sammanläggningen framflyttats, då ytterligare utredning av den lämpligaste kommunala indelningen anses nödvändig. Som jämförelse kan nämnas, att kommunernas antal före den 1. januari 1952, då den första genomgripande kommunindelingsreformen trädde i kraft, uppgick till något över 2.500 (inklusive städer och köpingar).

Från och med den 1. oktober 1973 har förfaringsstättet beträffande fastställelse av kommunvapen förändrats i så måtto, att Kungl. Maj:t icke längre fastställer dessa. Sedan vapen antagits, anmäler kommunen detta för registrering hos patent- och registreringsverket. Till anmälningshandlingen skall fogas: 1. Beskrivning av vapnet, 2. Färgbild av vapnet (med en sköldhöjd av 14 cm) i tre exemplar, 3. Bestyrkt avskrift av beslut om antagande av vapnet, 4. Yttrande av statens heraldiska nämnd.

Uppgift om registrering av vapnet publiceras därpå i Registreringstidning för varumärken, avd. C. Vapnet åtnjuter i och med detta skydd.

Av de 278 kommunerna hade 196 intill juii 1975 antagit nya och övertaget gamle vapen enligt ovan beskrivna ordning. Ytterligere ca. 30 kommuner kommer sannolikt att overta och låta registrera befintlige ældre vapen.

Kommunvapen. Sedan senaste re-dovisningen av vapen i denna tids-skrift (Bind 3: nr. 26, oktober 1972) har med undantag av vapen for Timrå kommun, vilket beskrives i oktobernumret 1974, åtta nye vapen tilkommit (Herrljunga, Kinda, Mark, Tranemo, Vellinge, Årjäng, Örkelljunga och Östra Göinge). Vidare har ett antal nybildade kommuner overtaget tidligere fastställda vapen. Antalet overtagne ældre vapen oppgår sedan høsten 1972 t. o. m. juii 1975 till 48.

Sju av de nye vapnen har utförts av riksarkivets heraldiske sektion, nämligen Herrljunga, Kinda, Mark, Tranemo, Årjäng, Örkelljunga och Östra Göinge, och ett, Vellinge, av jur kand. Christer Bökwall. Samtliga vapenärenden har behandlats av statens heraldiske nämnd. Heraldiske sektionens vapenmålinger har utförts av arkivarie Jacques de Waern och fru Ingrid Lamby.

Herrljunga kommun, Älvsborgs län. Vapnet antogs av kommunfullmäktige den 25. febr. 1975: »I blått fält ett av kavlar bildat genomgående kors av silver, åtföljt i övre högra och i nedre vänstra fältet av en sädeskärve och i övre vänstra och i nedre högra fältet av en gås, allt av guld«.

Den 1. januari 1974 sammanlades Gäsene och Herrljunga kommuner till en nybildad kommun, benämnd Herrljunga. Inom detta område har vapen fastställt av Kungl. Maj:t for Herrljunga köping, medan Gäsene kommun saknat vapen.

Herrljunga köpings vapen fastställdes av Kungl. Maj:t den 15. juii 1956 med följande beskrivning: »I blått fält ett av kavlar bildat kors av silver åtföljt av fyra sädeskärvar av guld«. Korset symboliserar köpingens betydelse som knutpunkt for järnvägslinjer, medan sädeskärvarna är hämtade från det sedan år 1756 använda sigillet for Kullings härad.

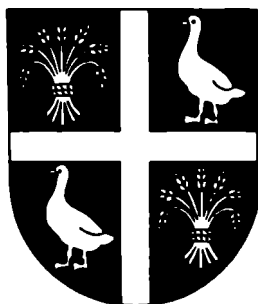
I det for Herrljunga nybildade kommun komponerade vapnet är korset och sädeskärvarna hämtade från Herrljunga köpings vapen, medan gässen hämtats från det for Gäsene härad år 1571 kända sigillet (Ofrälse ständens bevilling av Älvsborgs lösen 1571, Riksarkivet).

Kinda kommun, Östergötlands län. Vapnet antogs av kommunfullmäktige den 20. juii 1974: »I rött fält inom en bård av silver ett korsat kors av samma metall, vars samtliga armar slutar i två utböjda spetsar«.

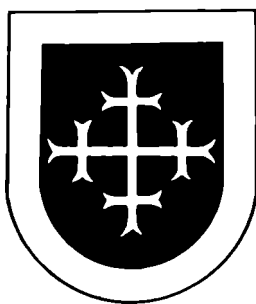
Den 1. januari 1974 sammanlades Norra Kinda, Södra Kinda och Västra Kinda till en nybildad kommun benämnd Kinda. Ingen av sammanfägningsdelarna har haft vapen.

Den nybildade kommunen hade hos statens heraldiske nämnd framfört önskemål om att få Kinda härauds vapen inregistrerat som kommunvapen for den nybildade Kinda kommun.

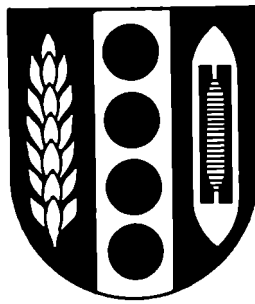
Kinda härauds vapen fastställdes av Kungl. Maj:t den 9. juii 1950 med följande beskrivning: »I rött fält ett korsat kors av silver, vars samtliga armar sluta i två utböjda spetsar«. Korset är hämtat från Kinda härauds sigill (avtryck bl. a. i Trohetseder 1558 till hertigarna Johan och Karl, Strödda historiske handlingar vol. 8, Riksarkivet).

Herrljunga kommun

Kinda kommun

Mark kommun

Med hänsyn till att den nya kommunens område ej helt överensstämmer med häradet, fann heraldiska nämnden, som i övrigt ställde sig positiv till kommunens anhållan, att kommunens och häradets vapen på något sätt borde åtskiljas. Dette kunde lämpligen ske medelst en bärd.

Markes kommun, Älvsborgs län Vapnet antogs av kommunfullmäktige den 27. november 1973: »I svart fält en stolpe av guld belagd med fyra svarta kulor och åtföljd till höger av ett sädesax och till vänster av en vävskyttel, båda av guld«.

Den 1. januari 1971 sammanlades Kinna och Skene köpingar samt Sätilla, Fritsla, Örby, Västra Marks, Horreds och Svansjö landskommuner till en kommun benämnd Mark. Av de åtta sammanläggningsdelarna har vapen fastställt av Kungl Maj:t för Kinna, Sätilla och Skene, medan övriga kommuner saknat vapen.

Kinna köpings vapen fastställdes ursprungligen av Kungl Maj:t den 27. april 1934 för Kinna municipalsamhälle (köping sedan 1947) och beskrives sålunda: »En tre gånger delad sköld av guld och av svart med tre svarta kulor i svart och ett av guldfälten och en vävskyttel av guld i varit och ett av de svarta fälten«.

Vävskytteln betecknar samhällets förnämsta industri. Kulorna är hämtade från två av Marks härads sigill, som visar två korslagda svärd med en kula i varje korsvinkel (Ofrälse ständens bevilning av Älvsborgs lösen 1571; Rikens ständers beslut 1633; Riksarkivet).

Inom den nybildade kommunen hade tillsatts en vapenkommitté med uppgift att låta utarbeta ett nytt samlade vapen för den nya kommunen. Man ansåg att vävskyttlar, som symboliserar textilindustrin — typisk för bygden — och sädesax, som symboliserar den för landsbygden dominerande näringen, borde ingå i vapnet. En reklamfirma fick i uppdrag att utarbeta förslag.

Beträffande dessa framförde statens heraldiska nämnd förutom vissa principiella invändningar följande synpunkter:

Kinnas vapen intar en särställning inom svensk heraldik. När Kungl Maj:t på 1930-talet började meddela vapenfastställelser, även för kommuner utanför städernas krets, var det Kinnas vapen, som inledde denna nya epok inom svensk heraldik. De i vapnet från det gamla sigillet hämtade kulorna understryker samhörigheten med Marks härad, som gett den nya kommunen dess

namn. Det bör framhållas, ansåg nämnden vidare, att kulor som särskiljande symboler är att föredraga framför de i svensk heraldik alltför ofta utnyttjade sädesaxen.

Kommunen vidhöll emellertid att sädesax, symboliserande en för landsbygden dominerande näring, borde ingå i vapnet. På kommunens begäran upprättades ett nytt förslag. Detta, som fick den utformning som inledningsvis beskrivits, har bevarat mycket av det gamla vapnet samtidigt som sädesaxet tillfogats som symbol för jordbruket.

Tranemo kommun, Älvsborgs län. Vapnet antogs av sammanläggningsdelegerade den 13. juni 1973: »I grönt fält en stående trana av silver med röd hjässa samt med lyftad vinge, hållande i höger fot en nedåtriktad glasblåsarpipa av silver med anfangad röd glasmassa«.

Den 1. januari 1974 sammanlades Dalstorps och Tranemo kommuner till en nybildad kommun benämnd Tranemo. Ingen av sammanläggningsdelarna har haft vapen.

Efter att samarbetsnämnden i Tranemo kommunblock inkommit till heraldiska sektionen med begäran om förslag till kommunvapen utarbetades två förslag. Det ena utvisande i fält av guld två korslagda netåtriktade blå glasblåsarpipor med anfangad röd glasmassa, i övre vinkeln åtföljda av ett rött spinnrockshjul. Detta förslag anknöt såväl till glasindustrin som textilindustrin, representerad av en typisk symbol för denna näringsgren.

Det andra förslaget var identiskt med det, som antogs av kommunen. Detta förslag anknyter till ortnamnet (Sveriges Ortnamn, Ortnamnen i Älvsborgs län, del VII:2, Kinds härad, södra delen; jfr. Joh:s Bexell, Tranemo — Gammalt och nytt). Det

gamla sockennamnet, som övertagits från kyrkbyn och som givit kommunen dess namn, skrivs i ett originalbrev av den 1. maj 1413 (SD 1715) »Tranemoo soken«. Förra leden är genitiv singularis av fågelnamnet trana (Jöran Sahlgren i Sveriges bebyggelse, Landsbygden, Älvsborgs län, del 5). Senare leden »moo« betyder på västgötadialekt stor och gammal barrskog, merendels på sandbotten, och ingår i namn på skogar (Ivar Lundahl, Ortnamnen i Skaraborgs län, del 1: Inledning). I vapenförslaget har ortnamnet åskådliggjorts genom att en trana placerats i grönt fält.

Utöver anknytningen till ortnamnet har ortens gamla glasindustri symboliserats genom att tranan håller en glasblåsarpipa. Limmareds glasbruk, anlagt 1741, är landets äldsta alltså i drift varande glasbruk (M. Eidem, Den äldre glasindustriens historia; K. Östlund, Limmared 1740.—1940). Inom kommunen har dessutom funnits glasbruken Bollsjö, Nit-torp och Strömfors.

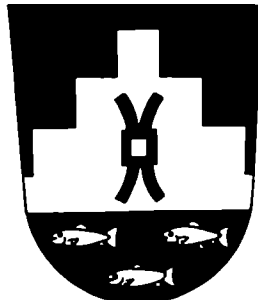
Vellinge kommun, Malmöhus län. Vapnet antogs av kommunstyrelsen den 25. juli 1974: »I blå sköld en genomgående trappgavel av silver, belagd med ett blått möllejärn och nedan åtföljd av tre sillar av silver, ordnade två och en«.

Den 1. januari 1974 sammanlades Rängs, Skanörs med Falsterbo och Vellinge kommuner samt överfördes de delar av Månstorps kommun som motsvaras av Arrie, Mellan-Grevie, Södra Åkarps, Västra Ingelstads och Östra Grevie församlingar till en nybildad kommun benämnd Vellinge.

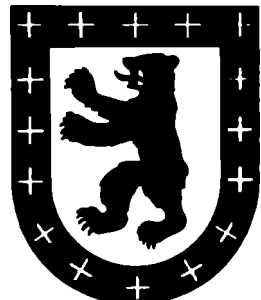
Av sammanläggningsdelarna har endast Skanör med Falsterbo fört vapen. Detta vapen, som aldrig blivit fastställt av Kungl Maj:t, har haft följande utseende: »I fält av silver en röd tretornad borg uppskjutande

Tranemo kommun

Vellinge kommun

Årjängs kommun

från en av vågskura bildad blå stam, belagd med fem fiskar av silver, ordnade tre och två». (C. G. U. Scheffer, Svensk vapenbok för landskap, län och städer).

Vapnet går tillbaka på Skanörs sigill från 1608. Det närmast föregående sigillet från 1421 visar också en borg. Man får emellertid inte uppfatta dessa byggnader som realistiska avbildningar av det före mitten av 1200-talet anlagda Skanörs slott. Det har nämligen visat sig, att staden Lüneburgs sigill togs till förebild, när det första gången gällde att finna en symbolisk och tillräckligt imponerande bild för den egna slottsbyggnaden. De fem fiskarna erinrar om, att Skanör och Falsterbo var huvudorterna för det skånska sillfisket på medeltiden.

Det för den nybildade kommunen upprättade vapnet, utfört av jur. kand. Christer Bökwall, Falsterbo, bygger på vapnet för Skanör-Falsterbo. Den däri förekommande traditionella borgen har likväl ersatts med en heraldisk figur visande det för landskapets arkitektur typiska trappgavelsmotivet. Vågskuran i det gamla vapnet har till fördel för enkelheten utbytt mot en rak skura. Nedbringandet av antalet sillar till tre medverkar även till förenklingen, liksom

tinkturens minskning till två, blått och silver. Ett tillägg till kompositionen utgör möllejärnet, vilket på allmänt önskemål införts som symbol för ortens jordbruk.

Som vapnet nu föreligger, är det emellertid ej svårt att spåra dess samband med vapnet för Skanör med Falsterbo — borgen vid det på sillrika vattnet.

Årjängs kommun, Värmlands län. Vapnet antogs av sammanläggningsdelegerade den 1. november 1973: »I fält av silver en upprest blå björn, med tunga, tänder och klor röda, inom en blå bård, belagd med riksgränstecken av silver«.

Den 1. januari 1974 sammanlades Töcksmarks och Årjängs kommuner till en nybildad kommun benämnd Årjäng. Båda sammanläggningsdelarna har haft av Kung Maj:t fastställda vapen.

Vapnet för Årjängs köping (sedermera kommun) fastställdes den 28. december 1962 med följande beskrivning: »I fält av silver en upprest blå björn, med tunga, tänder och klor röda, inom en blå bård, belagd med hästskor av silver«.

Vapnet för Töcksmarks kommun fastställdes den 2. juni 1961 med följande beskrivning: »I fält av silver

ett avslitet blått björnhuvud, med tunga oc tänder röda, inom en blå bård, belagd med riksgränstecken av silver«.

Ärjängs björn och Töcksmarks björnhuvud återgår båda på björnen i Nordmarks härads sigill, som alltsedan 1600-talets början visat denna bild (Allmogens besvär 1617, Värmlands län nr. 3, Riksarkivet). Med hänsyn till att den nya kommunen kom att omfatta häradet så när som på Järnskogs kommun, framstod det som klart, att man borde välja björnfiguren i Ärjängs vapen.

Hästskorna på bården i Ärjängs vapen syftar på ortens bekanta travtävlingar. Korsen på bården i Töcksmarks vapen utgör riksgränstecken. Med hänsyn till att den nya kommunens gräns i starkt ökad omfattning kom att sammanfalla med riksgränsen, framstod det som naturligt, att man borde välja riksgränstecknen i Töcksmarks vapen som utsmyckning av bården i den nya kommunens vapen.

Örkelljunga kommun, Kristianstads län. Vapnet antogs av kommunalfullmäktige den 18. juni 1973: »I blått fält en balkväs ställd störtad kyrkklocka av silver över en av vågskura bildad stam av silver«.

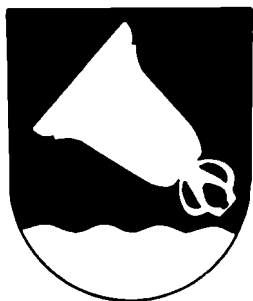
Den 1. januari 1971 sammanlades Örkelljunga och Skånes-Fagerhults landskommuner till en nybildad kommun benämnd Örkelljunga. Ingen av sammanläggningsdelarna har haft vapen.

I avsaknad av traditionell bild har en till orten knuten sägen lagts till grund för motivvalet. En utförlig redogörelse för denna sägen — som finns i många versioner — har av Nils-Arvid Bringéus lämnats i arbetet Sägner om Örkelljunga kyrkklocka (Skrifter utgivna av Örkelljungabygdens Hembygdsförening).

Enligt en av dessa berättas, att i Örkelljunga kyrka behövdes en kyrkklocka, varför man gjorde avtal med en dansk klockgjutare om tillverkning av en sådan. Mästaren, som bodde i Köpenhamn, överlät åt sin gesäll, Fante, att gjuta klockan. Gesällen tog emellertid mera silver än har av sin mästare fått rättighet till. Då klockan var färdig, fick han i uppdrag att resa till Örkelljunga med henne. Den avprovades där, och på grund av det myckna silvret var klockans klang så stark, att tonerna hördes ända till Köpenhamn, där mästaren bodde.

Mästaren förstod genast orsaken till klockans starka klang, och förörtnad reste han strax mot Örkelljunga. På vägen dit, vid Ljungskogs kyrkoby 1/4 mil söder om Örkelljunga kyrkoby, mötte gelbgjutarmästaren sin gesäll Fante. I förbittring över vad denne gjort, dräpte han honom. Platsen, där detta enligt sägen skulle ha skett, har alltsedan dess kallats »Fante håla« — och på platsen växer hundraåriga ekar. Folket tror än i dag, att Fante spökar där.

Emellertid gick det ej väl med den upphängda klockan. Vid en ringning flög den från sin plats ut genom tornluggen och hamnade i den aldeles invid liggande sjön, som kallas Prästsjön. Man hade emellertid hört sägas, att klockan skulle kunna tagas upp, ifall man hade till hjälp ett par vita tvillingstutar. Ett par sådana anskaffades, och man gjorde försök. Platsen i sjön, där klockan låg, var djup. Efter mycket besvär lyckades man dock finna klockan, spände för stutarna och höll på med att hala upp henne. Emellertid fingo ingen av dem, som sysslade med det samme, under arbetet yttra något ord, ty då vore det för alltid omöjligt att få upp henne.

Örkelljunga kommun

Men då man hade fått upp klockan till vattenbrynet, blev de som arbetade härmed så glada, att de glömde sig. En av dem ropade: »Där ha vi henne!« Strax föll klockan tillbaka och försvann i djupet av sjön, och sedan dess har man ansett det vara omöjligt att få tag i den förlorade skatten.

Ostra Göinge kommun, Kristianstads län. Vapnet antogs av kommunfullmäktige den 30. januari 1975: »Sköld delad av silver, vari två korslagda, gröna palmkvistar, och av grönt, vari två korslagda hackor av silver«.

Den 1. januari 1974 sammanlades Broby, Glimåkra, Hjärsås och Knislinge kommuner till en nybildad kommun benämnd Östra Göinge. Inom detta område har vapen fastställt av Kungl Maj:t för Glimåkra kommun, medan övriga kommuner saknat vapen.

Vapnet för Glimåkra kommun fastställdes den 29. mars 1968 med följande beskrivning: »Sköld kluven av svart och guld med ett lövträd av guld i det första fältet och en svart hacka i det andra«.

Bilderna i vapnet är hämtade från Glimåkra sockens sigill från 1787, beskrivet av C. F. Glimberg i uppsatsen Glimåkra och Örkeneds sock-

Östra Göinge kommun

nars sigill (Göinge hembygdsförenings årsbok 1965). Sigillet visar en man, med hacka bearbetande jorden framför ett lövträd. Däröver synes en stor öppen krona under en strålande stjärna. Sigillbilden torde åskådliggöra en s. k. hackodling.

När inom en ny kommunbildning en av sammanläggningsdelarna — såsom i detta fall Glimåkra — fört ett fastställt vapen, som i och för sig skulle vara lämpligt för den nya enheten, så har detta vapen vanligen övertagits av den nybildade kommunen. I detta fall har emellertid beaktats, att Östra Göinge härad gett namn åt den nya kommunen, och att detta härad har ett av Kungl Maj:t fastställt vapen. Fastställelsen skedde den 24. september 1948 med följande beskrivning: »Sköld delad av silver, vari två korslagda, gröna palmkvistar, och av rött, vari en ur vänstra sköldkanten framkommande, beklädd arm, som håller en flagga och är åtföljd av fem i armens förlängning bjälkvis ordnade, i båda ändar spetsade stolpar, allt av silver«.

Vapnets nedre hälft visar bilden i Östra Göinge härads sigill från den danska tiden (1648): en arm hållande en fana över en räcka palissader (P. B. Grandjean, Danske herreders segl).

Vapnets övre hälft visar bilden i häradets sigill från svensktiden: två korslagda palmkvistar. Sigillet bär den belysande omskriften TROHET SKAFFAR FREDH. En bild av sigillet återfinns i P. Lovén, *De Gothungia* (Lund 1745).

Då den nya kommunen gavs det gamla häradets namn, torde avsikten ha varit att slå vakt om häradstraditionen. Detta har fått sitt uttryck i den nya kommunens vapen, även om det icke kunde ske i form av ett övertagande av Östra Göinge härads vapen, som är fastställt och alljämt består. Det är vidare att märka, att häradets gränser icke sammanfaller med den nya kommunens utan omfattar ett betydligt större område. Detta innebar, att en anknötning till häradsvapnet borde finnas i det nya kommunvapnet, men att ett fullständigt övertagande icke borde förekomma. Anknötningen till häradsvapnet har skett genom att de två korslagda palmkvistarna från svensktidens häradssigill upptagits i det nya vapnet.

Glimåkra kommuns vapen har ej heller helt skjutits åt sidan, eftersom hackan intagits i det nya vapnet.

Sammanfattning. Ovan har givits exempel på de tre vanligaste förfaringssätten, som de genom den omtalade reformen nybildade kommunerna begärat vid antagande av vapen: 1. Som inledningsvis nämnts övertas ett redan befintligt vapen i oförändrat skick. 2. Vidare utarbetas vapen, som utgör en kombination av motiv från två existerande vapen, eventuellt ett vapen plus nykomponerade element — Herrljunga. Kinda. Östra Göinge (kommunvapen och häradsvapen/nytt element), Äriäng (två kommunvapen) och Mark (kommunvapen och nytt element). 3. Slutligen har, där ovannämnda tillvägagångssätt icke visat sig genomförbara,

nya vapen utarbetats — Tranemo, Vellinge (med viss anknötning till äldre vapen) samt Örkelljunga.

Lars-Olof Skoglund

★

Vid Statens heraldiska nämnds sammanträde den 16. december 1975 — varvid undertecknad för första gången var föredragande — förelåg för behandling bl. a. förslag till nya kommunvapen för Bollnäs, Strängnäs och Uppvidinge kommuner. Samtliga godkändes av nämnden under förutsättning, att vissa smärre korrigeringar först gjordes. Beskrivning av de tre vapnen jämte kort orientering om den historiska bakgrunden följer här.

Bollnäs kommun, Gävleborgs län. Den nya storkommunen Bollnäs bildades den 1. januari 1974 genom sammanläggning av Alfta, Arbrå, Bollnäs, Hanebo och Rengsjö kommuner. Inom detta område har vapen tidigare fastställts av Kungl Maj:t för staden Bollnäs samt för Alfta och Arbrå kommuner, medan övriga sammanläggningsdelar saknat vapen.

Enligt kommunfullmäktigebeslut skulle den nybildade kommunen anta förutvarande staden Bollnäs vapen, dock med vissa modifikationer. Vapnet för Bollnäs stad fastställdes av Kungl Maj:t den 29. juli 1943 enligt följande beskrivning:

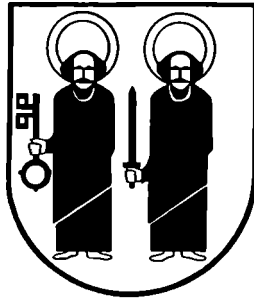
I blått fält en trana av silver med röd sten och beväring (därest dylik skall komma till användning), stående på ett bevingat hjul av silver.

Tranan är hämtad från Bollnäs sockens sigill och är enligt en antik legend symbol för vaksamheten: om nämligen tranan skulle somna, förutsättes den tappa stenen, som då faller ner på andra foten och därvid väcker fågeln. Det bevingade hjulet åsyftar stadens betydelse som järnvägsknutpunkt.

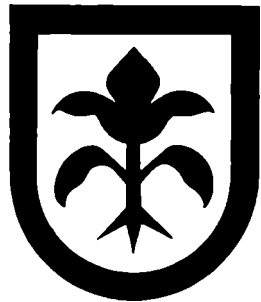

Bollnäs kommun

Strängnäs kommun

Uppvidinge kommun

I kommunfullmäktiges önskemål gällande det nya vapnet angavs, att det bevingade järnvägshjulet skulle ersättas med annan heraldisk figur, eftersom järnvägen numera icke anses spela någon framträdande roll för kommunen. Heraldiska sektionen hade i sitt för nämnden framlagda förslag till nytt kommunvapen för Bollnäs ersatt det bevingade hjulet med en av vågskura bildad stam, belagd med en likaså av vågskuror bildad sträng. Sistanämnda komposition har hämtats från Alfta kommuns vapen. De av strängen avdelade fälten (i silver) skulle symbolisera de två största vattendragen inom kommunen, floderna Ljusnan och Voxnan. Nämndens beslut gick ut på att vapnet skulle korrigeras sålunda, att tranan utformades helt i enlighet med motsvarande bild i det tidigare stadsvapnet samt stammen komponerades om enligt följande fastställda vapenbeskrivning:

I blått fält en trana av silver med hässa, ben och näbb röda, vilken i sin upplyftade högra fot håller en röd sten, stående ovanför två av vågskuror bildade strängar av silver.

Strängnäs kommun, Södermanlands län. Storkommunen Strängnäs bilda-

des den 1. januari 1971 genom att med Strängnäs stad inkorporerades Åkers, Stallarholmens, Tosterö och Vårfruberga landskommuner samt del av Mariefreds stad. Inom detta område har vapen varit fastställda av Kungl Maj:t för samtliga sammanläggningsdelar utom Tosterö landskommun.

Kommunfullmäktige i Strängnäs har beslutat att som vapen för den nybildade kommunen antaga förutvarande staden Strängnäs vapen. Detta fastställdes av Kungl Maj:t den 17. december 1937 enligt följande beskrivning:

I fält av guld S:t Petrus och S:t Paulus, sida vid sida, klädda i röd klädnad och grön mantel, med nimbus av silver och blå nyckel och svärd.

Alltsedan år 1315 har staden i sitt sigill fört bilder av S:t Petrus och S:t Paulus, Strängnäs domkyrkas skvddspatroner. I domkapitlets sigill förekom de redan 1298. Det starkt traditionella motivet upptogs sedermera även i stadens vapen. Som attribut bär Petrus himmelrikets nyckel och Paulus det svärd, varmed han i egenskap av romersk medborgare avrättades.

Heraldiska sektionen utarbetade ett förslag till kommunvapen, varvid det förutvarande stadsvapnet omarbetades, innebärande stilisering och minskning av tinkturernas antal. Detta förslag accepterades sedermera av kommunfullmäktige.

Förslaget behandlades vid ett tidigare nämndsammansammanträde 1975, och då beslöt nämnden, att viss ytterligare korrigering skulle företas, innan vapnet kunde godkännas. Inom heraldiska sektionen har därefter nämnda korrigering utförts, främst avseende de båda apostlarnas fotställning och klädedräkt. Vid ärendets fortsatta behandling i nämndens december-sammansammanträde 1975 kunde vapnet slutgiltigt godkännas efter det att ännu några smärre korrigeringar ejorts. bl. a. återinsättning av snedlinje å apostlarnas klädnad. Nu fastställd vapenbeskrivning lyder som följer:

I fält av guld S:t Petrus och S:t Paulus, sida vid sida, i röd klädnad, med hv och nimbus av silver, med hår och skägg samt nvckel och svärd blå.

Uppvidinge kommun, Kronobergs län. Uppvidinge kommun bildades den 1. januari 1971 genom sammanläggning av Åseda och Lenhovda köpingar samt Nottebäcks och Älgshults landskommuner, varvid den nya kommunens namn blev Uppvidinge, så benämnd efter det härad inom vilket kommunens område är beläget. Av de fyra sammanläggningsdelarna har endast Åseda köping haft av Kungl Maj:t fastställt vapen.

Med hänsyn till att Uppvidinge kommun täcker huvuddelen av Uppvidinge härads område, har kommunfullmäktige ansett det motiverat, att den nybildade kommunen övertog nämnda härads vapen, dock med nå-

gon åtskillnad markerad, eftersom kommunens område ej helt överensstämmer med häradets.

Uppvidinge härads vapen fastställdes av Kungl Maj:t den 29. juni 1964 med följande beskrivning:

I fält av guld en tvåbladig röd ört med klocklik kalk.

Orten — vilken icke kunnat botaniskt indentifieras — återfinns i Uppvidinge härads äldsta sigill, känt från 1568. De valda tinkturerna är desamma som i landskapet Smålands vapen.

I heraldiska sektionens utarbetade förslag till nytt vapen för Uppvidinge kommun har tinkturerna bibehållits, varjämte skölden försetts med en röd bård. Detta förslag godkändes av heraldiska nämnden, och följande beskrivning fastställdes:

I fält av guld inom en röd bård en tvåbladig röd ört med klocklik kalk.

Som sammanfattning kan beträffande de tre sistnämnda kommunvapnen sägas, att det visserligen intt rör sig om några nyskapelser då det gäller vapnens innehåll utan endast bearbetning. Därvid har emellertid strävan varit att så långt möjligt återknypa till heraldikens ursprungliga stilideal. Riktlinjen är och förblir att åstadkomma förenkling av formen och avlägsnande av sådant, som kan motverka ytmässighet. Som nytillträd statsheraldiker är jag angelägen framhålla, att ett konsekvent fasthållande vid denna syn på nutida heraldik präglat min värderade företrädare Gunnar Scheffers mångåriga, förtjänstfulla insats. Att göra denna bestående uppfattar jag som både en förpliktelse och en inspiration i den verksamhet, som nu anförtratts mig att leda.

Jan von Konow

Ribeborgeres segl 1300—1450

af Ingrid Nielsen

I ARTIKLEN om Roskildeborgernes segl 1270-1450 i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 30') omtales, at der også var foretaget en registrering af segl tilhørende borgere fra Ribe. Denne undersøgelse fremlægges hermed.

Kriterierne for udvælgelse af materiale er de samme som for Roskilde. Registreringen omfatter borgere, som optræder i kilderne første gang senest i 1450. Som borgere betragtes personer, der i de skriftlige kilder betegnes som *civis*/borger. En borger kan have plads i byens råd og kaldes så *consul*/rådmænd eller *proconsul*/borgmester.

Man må gøre sig klart, at udtrykkene *civis*/borger o. s. v. knyttet til et navn er at regne for, hvad man kan kalde en standsbetegnelse, som kan sidestilles med adelige og gejstlige standsbetegnelser. Riddere og væbnere — den gruppe, der senere kaldes adel — får til navnet føjet et »miles« eller »armiger«, og ved kirkens tjenere nævnes den gejstlige rang. Standsbetegnelsen viser ikke borgerens erhverv. Det kan i nogle tilfælde fremgå af et tilnavn, men beskrives iøvrigt så at sige ikke i kildematerialet. En undtagelse er dog to erklæringer fra Ribe byting fra første halvdel af 1400-årene, hvor der fortælles noget om, hvad der hørte med til at være borger.

I Ribe levede til sin død i 1418 væbneren Kresten Frellesen, som var kommet dertil senest i 1369. Hans efterkommere kendes med slægtsnavnet Frille. Kresten Frellesens adelige frihed blev et par gange draget i tvivl, en alvorlig sag, der kunne få

skattemæssige konsekvenser for både ham selv og hans efterkommere. Anklagerne mod Kresten Frellesen må have gået ud på, at han havde optrådt som borger, for to gange — 1408 21/1 og 1442 27/11³⁾ — bevidnedes på Ribe byting, at han ikke havde været borger i byen. Det begrundes med, »ath han aldri skatteth, planketh eller woghet eller nogher Byes Thynghе giorthе eller loth giöre af sitt. Oc haffve wi aldri hørth, at han noghet Købenshaf bedreff, eller bedriffue lodh, uten til sin Gards oc Bordhs behoff, som flere Riddere oc Swene her haffue giordh. . . . Oc war han aldri Borgher her i By, eller søkte Borger-Rætt meth oss i sin Erinde, om han haffthe nogher Borger til at siie, men han søkte theth til Geste-Rætt, som Riddere oc Swene, oc Gester bör at giöre«. Borgeren konstitueredes altså af pligter over for byen, den borgerlige næring — her beskrevet som købmandskab — og borgerretten.

Den borgerlige næring har ikke alene været købmandskab, også håndværkere har været borgere. Således bærer Ribeborgere tilnavne som Bager, Brynjemester, Guldsmid, Remsnider, Skipper, Skomager, Skrædder og Smed. Selv om et tilnavn ikke nødvendigvis betegner erhvervet på bæreren, har det nok gjort det i de fleste tilfælde.

Kilderne, hvor man kan finde oplysninger om Ribeborgere, er 1. dokumenter³⁾, især skøder og testamenter, 2. jordebogen, som kaldes Ribe Oldemor⁴⁾, og 3. *Necrologium Ri-*

pense⁵), en kalender, hvori man har indført navnene på døde, som skulle mindes ved en årlig messe i domkirken.

Seglene er knyttet til dokumenterne, som i dag er i Rigsarkivet i København. De fleste dokumenter kommer fra Ribe bisps og kapitels arkiv, Ribe bys arkiv og slægten Frilles arkiv.

Ved en gennemgang af kilderne er registreret navnene på 199 borgere. Af disse har 73 segl, som er bevaret, i nogle tilfælde i flere eksemplarer. 6 borgere har segl med to forskellige mærker, således at der er ialt 79 forskellige seglmærker.

I dokumenterne nævnes navnene på de personer, der har deltaget i beseglingen, og det ser ud til, at de fleste af de 160 borgere, der kendes

efter 1350, har været i besiddelse af en seglstampe.

Det tidligste tilfælde, hvor en Ribeborger nævnes som sigillant, er 1305 30/5. Det er Jens Valtersen, som har været meget velhavende at dømme efter de gaver, han gav domkirken til indstiftelse af et kapel. De ældste kendte segl er fra 1320-erne. Dette er en klar forskel i forhold til Roskilde, hvor de ældste — til og med bevarede — borgersegler er fra 1270-erne.

Generelt er Ribeseglernes bevarings-tilstand knapt så god som Roskildeglenes. Opbevaringsforhold, før seglene kom til Rigsarkivet, kan have spillet en rolle. Desuden har Roskildeborgere forholdsvis hyppigt brugt farvet voks, som er mere stabilt end det ufarvede voks, der er benyttet

1. Ribeborgernes bomærker 1300–1450.
Navnefortegnelse til planchen overfor.
1. Gerhard Friis –1329–
2. Jon Bonde –1335–1341–
3. Ludulf Tidemansen –1351–
4. Herman Minne –1368–1377–
5. Henneke Bæversten –1369–1380–
6. Hans Hermansen Greverod –1372–1411–
(får våben)
7. Lydeke Bake –1372–1377–
8. Erik Jensen –1372–1375–
9. Bonde Andersen –1374–
10. Henrik Minne –1374–1376–
11. Henrik Godogh –1374–1394–
12. Arnold Heersen –1374–
13. Hans Ripper –1374–1376–
14. Mads Stigsen –1375–1395–
15. Otto van der Aa –1375–1376–
16. Jens Kirt –1375–1395–
17. Henrik Kræmmer –1375–1403–
18. Jens Hermansen –1375–1395–
19. Heine Båd –1377–1394–
20. Niels Pedersen –1377–
21. Herman Remsnider –1383–1404–
(får skjold)
22. Lars Jonsen Degn –1385–1409–
23. Peder Brodersen –1390–
24. Poul Tidemansen –1394–1407–
25. Jens Madsen –1394–1403–
26. Erland Nielsen –1394–1397–
27. Jes Bramsen –1394–1409–
28. Valter Valtersen –1394–1398–
29. Lars Tomesen –1394–1409–
30. Jens Kirkmesse –1404–
31. Peder Fadersen –1408–1423–
32. Lasse Mikkelsen –1421–1432–
33. Lydke Hartlevsen –1423–1448–
34. Nis Pedersen Friis –1423–1441–
35. Hagen Voltersen –1424–1435–
36. Janckin Jepsen –1425–1433–
37. Bertold Brodersen –1425–1441–
(segl 1425)
38. samme (segl 1436)
39. Asger Smed –1425–
40. Esbern Mikkelsen –1426–1445–
41. Bertold Stok –1427–1438–
42. Johan Erlandsen –1433–1482–
43. Roo Nielsen –1435–1457–
44. Gøde Stavnsen –1437–
45. Jes Pedersen –1438–1456–
46. Olaf Jepsen –1438–1471–
47. Asser Kræmmer –1438–1443–
48. Ditlev Tydekensen –1441–1460–
49. Jens Hermansen –1443–
50. Jakob Smed –1443–
51. Kristiern Remsnider –1443–
52. Jon Lydiksen –1444–1451–
53. Anders Nielsen –1444–1460–
54. Terkel Nielsen –1444–1445–
55. Esge Holst –1448–1460–
56. Jap Holthus –1448–
57. Smesi Skrædder –1448–
58. Wil Jonsen –1448–1457–
59. Niels Jensen Korner –1449–1473–

1

2

3

4

5

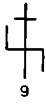
6

7

8

9

10

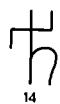
11

12

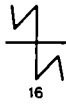
13

14

15

16

17

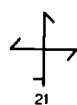
18

19

20

21

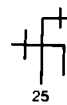
22

23

24

25

26

27

28

29

30

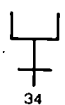
31

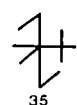
32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

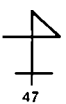
44

45

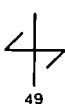
46

47

48

49

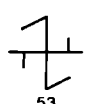
50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

til de fleste af Ribeborgernes segl. Nogle af disse er så nedslidte eller afskallede, at det har været umuligt at skelne seglmærket.

Som omtalt i Roskildeartiklen lader seglmærker sig dele i tre grupper: våbenmærker, bomærker og andre mærker.

I den sidste gruppe, *andre mærker* end bomærker og våbenmærker, er der i Ribe kun et segl, nemlig Tome Pedersens monogram — et sirligt udformet T — fra 1440 7/11.

Blandt *bomærkerne* findes det ældste bevarede segl fra Ribe (fig. 1,1). Det anvendtes af Gerhard Friis 1329 9/9 og er således ældre end det ældste bevarede bomærkesegl fra Roskilde. Der er fra Ribe i den behandlede periode ialt 58 bomærker, hvor 1 findes både alene og i skjold og 2 er i skjolde. Desuden er der i Herman Remsniders senere segl et skjold, som kun er bevaret i ret utydelige eksempler, men som muligvis indeholder hans bomærke.

I gruppen med *våbenmærker* er der 16 forskellige. De tilhører 15 Ribeborgere, idet Ditmar Tidemansen Dulmer har benyttet to forskellige våben (fig. 2,2 og 2,3), herom senere.

Nedenfor gives en liste over indehavere af segl med våbenmærke i den rækkefølge, hvori borgere forekommer i kilderne. Ud over ejerens navn anføres den periode, hvorfra han kendes, den tidligste dato for våbenmærkets forekomst på et segl, en beskrivelse af våbenmærket og henvisning til en afbildning*).

Fortegnelse over Ribeborgere i hvis segl der er våbenmærke.

Jens Leversen (—1325—) 1325 1/6.

Seglet er ikke bevaret, men der findes en gengivelse i Langebeks samling af segltegninger, fasc. 6 a. Bjørnelab.

Markvard Konradsen (—1347—1379) 1374 8/4. Stjerne. Fig. 2,1.

Ditmar Tidemansen Dulmer (—1365—1398—) 1. våben: 1372 28/6. Harniskklædt arm, svingende sværd. Fig 2,2. 2. våben: 1395 8/5. 2 krydsede fugleklør. Fig. 2,3.

Hans Hermansen Greverod (—1372—1403—) 1385 18/10. Delt skjold med halv ørn i 1. og 3 kløverblade i 2. felt. Fig. 2,4. NB. Havde tidligere bomærke.

Jakob Kloot (—1374—1389—) 1374 8/4. Stjerne over 3 bølger. Fig. 2,5.

Kresten Tomesen Lille (—1385—1395—) 1395 8/5. Egern. Fig. 2,6.

Anders Henriksen (—1394—1409—) 1398 3/12. 3 drikkehorn. Fig. 2,7.

Gødeke Bake (—1394—1424) 1395 3/7. 2 modstillede ubestemmelige figurer. Thiset M 5—6.

Egbert Stæding (—1395—1396—) 1396 18/3. Seglet befinder sig i RA's sigilsamling, danske adels segl. Halv hjort. Fig. 2,8.

Josef Jensen (—1403—1425—) 1421 16/2. Sparre Thiset L lxxv. 43.

Henneke Piksten (—1415—1434—) 1427 6/9. Delt skjold, 1. felt 2 gange tværdelt. Thiset L xi 16.

Jakob Slaueker (—1424—) 1424 23/8. Ubestemmelig figur. Thiset M 94.

Peder Nielsen (—1437—1446—) 1437 5/4. Skjold delt af murtinder. Thiset L xlv 5—6.

Jes Crasse (—1436—1444—) 1436 13/10. Træ. Thiset F lxxv 2.

2. Planchen overfor. Hidtil upublicerede segl med våbenmærker tilhørende Ribeborgere. 1: Markvard Konradsen. 2: Ditmar Tidemansen Dulmers 1. våben. 3: sammes 2. våben. 4: Hans Hermansen Greverod. 5: Jakob Kloot. 6: Kresten Tomesen Lille. 7: Anders Henriksen. 8: Egbert Stæding. 9: Jasper Nielsen. Målforskel ca. 1:1. Tegning: forfatteren.

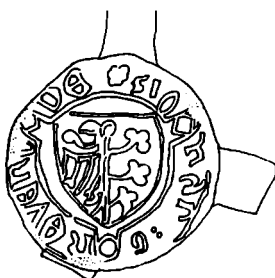
1

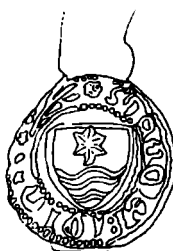
2

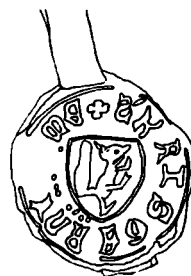
3

4

5

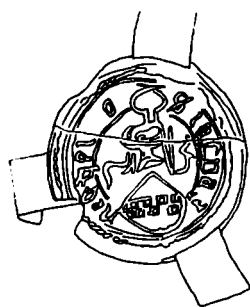
6

7

8

9

Jasper Nielsen (—1448—1458—)
1448 7/5. Skråbjælke med skak-
tavl. Fig. 2,9. Hjelmen Thiset
M 35.

Mens seglene fra Roskilde er præget af ret betydelig ensartethed, som viser sig i udførelse, størrelse og udformning af baggrund og indramning af sigilfelt, virker Ribeseglene sammenlignet hermed mere varierede. Der har sandsynligvis virket signetstikkere i begge byer, men alligevel kan man fristes til at opfatte Ribesigenerne som sammenbragte.

Denne tanke støttes af navnestoffet. Blandt døbenavnene ses f. eks. i navnelisten til fig. 1 Gerhard, Ludulf, Herman, Henneke, Lydecke o. fl., navne, som ikke hører til i en dansk navnetradition, ligesom navnet Johannes ofte bruges i den tyske kortform Hans. Også i tilnavnene kan en fremmed indflydelse spores. Blandt tilnavnene i Ribe møder man følgende fremmede stednavne eller afledninger af stednavne: Bæversten, Dulmer, Fale og Westfaal, Flamming, Friis, Greverod, Godogh, Gatmer, Holst, Minne, Osenbrygh, Rese, Rostok og Stæding. Disse tilnavne kan være opstået af forskellige årsager,

3. Henrik Dylmers våben fra 1365 9/3.
Omskrift: S'HIN..CI DYLM..R.
Seglets diameter 26 mm. Fot. RA.

men som oftest er de formentlig tegn på en tilvandring, eller i tilfælde, hvor tilnavnet bruges gennem flere generationer, en oprindelig tilvandring.

Men selv om både navn og udformning af segl kan virke fremmedartet, er det vanskeligt at pege på tilfælde, hvor en seglstampe og et seglmærke er medbragt eller hentet fra immigrantens hjemegn. Ser man på seglenes heraldiske indhold, er der et par stykker, som rent skønmæssigt måske kan siges bedre at falde til i Siebmacher's Wappenbuch end i Henry Petersens »Danske adelige Sigiller i det XIII. og XIV Aarhundrede«.

Det gælder Ditmar Tidemansen Dulmers første våbenmærke, en harniskklædt arm svingende et sværd (fig. 2,2). Her mod midten af 1400-årene bruges mærket af danske slægter, men i 1360-erne står det ret alene. Ditmar Tidemansen Dulmer fik senere et nyt våben, to krydsede fugleklør (fig. 2,3). Der er en mulighed for, at det drejer sig om to personer med samme navn, men det er næppe tilfældet. Dels har Ditmar Tidemansen Dulmer handlet med samme stykke jord 1383 19/3 og 1398 9/8, altså i henholdsvis første og andet seglmærkes periode. Dels optræder han i vidnerækker med en placering, som tyder på kontinuitet. Det er iøvrigt et mærkeligt tilfælde, at det andet våbenmærke er det samme som Roskildeslægten, der kaldes Mule af Falkendale, skiftede over til. Der er flere i Ribe, der har tilnavnet Dulmer, men det har ikke været muligt at påvise nærmere slægtsforbindelse mellem dem. Der er bl. a. en Henrik Dulmer, som nævnes flere gange, men uden standsbetegnelse. Hans segl fra 1365 9/3 er vist fig. 3.

I Necrologium Ripense nævnes et Herman Greverod, som døde 1350 28/6. Han er formentlig fader til Hans Hermansen Greverod, som i

besejling i Roskilde end i Ribe. Dokumenternes oplysninger om sigillanså fald ikke er første generation i Ribe med dette tilnavn. Hans Hermansen Greverod benyttede først et bomærke som seglmærke (fig. 1,6), men fik senere et våben (fig. 2,4). I begge tilfælde er seglfeltet meget omhyggeligt og pynteligt udnyttet, og seglet falder — ligesom Ditmar Tidemansen Dulmers — lidt uden for Henry Petersens samling. Våbenet med den halve ørn og de tre kløverblade arvedes af Hans Hermansen Greverods døtre Ursula (Thiset D xxii 1) og Marina (Thiset D xxii 2).

Et af de problemer, man må se på i forbindelse med den borgerlige heraldik, er, om man ad denne vej kan konstatere kontakt med adelslægter. Flere Ribborgere har våben, som også førtes af dansk adel. Således har Jakob Kloot en stjerne over tre bølger (fig. 2,5), som svarer til (stjerne-)Juel'ernes våben. Kresten Tomesen Lille har et »Friis-egern« (fig. 2,6), og Egbert Stædings halve hjort (fig. 2,8) blev brugt af slægten Heest. Det er imidlertid ikke lykkedes at finde slægtskab mellem Ribborgerne og disse slægter.

I Ribe bytings erklæring af 1442 27/11 om Kresten Frellesens frihed nævnes en række »riddere og svende«, der som han levede i købstaden. Det drejer sig om Lage Degn, Lage Nielsen, Mads Gjordsen, Knud Eysen og herr Otto Snafs, som var ridder. Men det har heller ikke været muligt at finde oplysninger, der kunne vise f. eks. ægteskabsforbindelser mellem Ribborgere og medlemmer af disse personers slægter.

Iøjnefaldende er Jasper Nielsens segl, som har både skjold og hjelm, (fig. 2,9), og som derfor virker »adeligt«. Jasper Nielsens slægt kan dog så lidt som andres spores ud over borgermiljøet. En datter af Jasper Nielsen blev gift med en borger,

Erik Josefsen, der var søn af den meget ansete Josef Jensen, som i op mod 20 år træffes i dokumenterne som rådmand og borgmester.

Kun i slægten Piksten findes standsbetegnelse for både borgere og væbnere.

Anders Henriksen har et våbenmærke, der består af tre drikkehorn (fig. 2,7). Det svarer iøvrigt til den halvadelige Roskildeborger Villads Nielsen Kats våben. Anders Henriksens slægt i Ribe kendes flere generationer tilbage. Hans farfar Anders Bondesen, som kendes i Ribe fra 1351 til han døde i 1363, er den første, der er nævnt som borgmester i byen. Anders Bondesens hus i Grønnegade blev senere købt af byen og brugt til rådhus, og han stiftede Sankt Barbara kapel ved domkirken. Yderligere kendes hans gravminde, der har været prydet med en kostbar messingplade. Der er ikke bevaret noget segl fra Anders Bondesen, men en af hans sønner, Anders Henriksens farbror Bonde Andersen, havde i sit segl et bomærke (fig. 1,9). Anders Henriksen kan altså være en af de første i slægten, der førte våben.

Det er vanskeligt at drage konklusioner fra et — trods alt — så lille materiale som det forelagte. Men det kan udmærket sammenlignes med materialet fra Roskilde. Den tal- og tidsmæssige fordeling af de bevarede segl er vist i skemaet fig. 4.

Den første periode, indtil 1330, rummer kun ganske få segl. Fra Roskilde er de fra hele 60-årsperioden, mens seglene fra Ribe kun stammer fra dens sidste årti. Blandt de ældste Roskildesegl har nogle som mærke ligefrem billeder uden omsluttende våbenskjold af en karakter, som slet ikke ses i Ribe. Alt tyder på, at borgere tidligere er begyndt at deltage i ter viser, at det ikke er et spørgsmål om bevaringstilstand, men at der reelt er en forskel.

	våbenmærker		bomærker		bomærker i skjold		andre mærker	
1271-1330	1 50%	(4) (66%)	1 50%	(0) (0)	0 0	(0) (0)	0 0	(2) (33%)
1331-1390	5 18%	(12) (41%)	22 78%	(14) (48%)	1 4%	(3) (11%)	0 0	(0) (0)
1391-1450	10 20%	11 (20%)	96 72%	(37) (67%)	3 6%	(4) (7%)	1 2%	(3) (6%)

4. Skema, der viser den absolutte og procentvise fordeling af seglmærkerne i grupper inden for tre 60-årsperioder. Tallene fra Roskilde er anført i parentes.

I perioden 1331—1390 er der et større antal af bevarede segl. Der er her en markant forskel i fordelingen af våbenmærker, som er forholdsvis mere almindelige i Roskilde end i Ribe, hvor til gengæld bomærker er helt dominerende. De uensartede bevaringsforhold må tages med i overvejelserne ved bedømmelse af denne forskel, som dog må have nogen forbindelse med traditionen i de to byer. I Roskilde har der levet nogle våbenførende slægter, som givet påvirker statistikken. I Ribe kan den udbredte brug af bomærker, som synes at være opstået tidligere end i Roskilde, måske hænge sammen med skikke bragt med af tilvandrede borgere.

Endelig viser perioden 1391—1450 en mærkelig overensstemmelse mellem seglmærkernes fordeling i de forskellige grupper. Materialets størrelse må naturligvis mane til forsigtighed ved tolkningen af de statistiske oplysninger. Men det er fristende ikke at opfatte overensstemmelsen som et tilfælde. Man kunne tænke sig, at den stigende interesse for heraldik, som bl. a. kommer til udtryk gennem Erik af Pommersens herolde⁸⁾, kan have påvirket udviklingen mod en ensretning.

Noter

- 1) Ingrid Lysdahl: Roskildcborgeres segl 1270—1450, *Heraldisk Tidsskrift* bd. 3 nr. 30 (1974) pp 441—452, hvortil henvises generelt.
- 2) *Magazin til den danske Adels Historie I* (1824) p 124; J. Kinch: *Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen* (1868) p 285.
- 3) *Indtil 1366 i Diplomatarium Danicum*; herefter i og henvisninger fra *Reperitorium diplomaticum regni Danici mediævalis* 1. Rk.
- 4) O. Nielsen (udg.): *Samling af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapittel og Bispestol, nedskrevet 1290—1518, kaldet »Oldemoder«* (1869).
- 5) *Scriptores Rerum Danicarum Medii Ævi V* (1783) pp 534—570.
- 6) Til A. Thiset: *Danske adelige Sigiller fra det XV., XVI. og XVIII. Aarhundrede* (1905) henvises med forfatternavn og den i værket benyttede kode. Der henvises ikke til professor Storcks våbenrekonstruktioner.
- 7) Tegning af S. Abgildgaard. P. F. Suhm: *Historie af Danmark XIII* (1826) p 516.
- 8) Ernst Verwohl: *Kongelige danske herolde*, *Heraldisk Tidsskrift* bd. 3 nr. 25 (1972) pp 201—229.

Den svenska ofrälse privatheraldiken

Av Christopher von Warnstedt

ATT icke adliga personer i Sverige fört ärftliga släktvapen är en mycket gammal företeelse. Sannolikt är den dock importerad från hansestäderna och ursprungligen knuten till städernas borgerskap. Detta rättfärdigar dock *icke* Arvid Berghmans m. fl.:s *felaktiga* terminologi, då de för *nyare tid* tala om »borgerliga vapen«, »borgerlig vapenrulla« osv. Det rör sig nämligen då i regel ej alls om några borgares vapen utan helt enkelt om *ofrälse* vapenföring (1).

Sveriges äldsta kända ofrälse sigill med släktvapen tillhörde Stockholmsborgaren Henrik Sonntag år 1320 (2). Före år 1351 äro dock blott få ofrälse vapensigill kända. Tydligt är att det vanligen rör sig om inflyttade mera förnämliga tyska borgare. Talande torde vara att bland de fullständigt publicerade finska medeltidssigillen knappast ett enda ofrälse släktvapen från åren 1380—1530 förekommer bland 65 ofrälse sigill (Hausen, pl. XX—XXII) (3).

I egentliga Sveriges städer tyckes dock vapenföring ha varit vanligare än i Finland under medeltiden. De kända borgarvapnen från t. ex. Visby äro talrika och delvis tidiga (4).

Vad nya tiden beträffar, hör den ofrälse heraldiken till de *minst* kända och uppmärksammade av alla svenska heraldiska områden. Det måste anses vara högst anmärkningsvärt att hittills ingen enda undersökning gjorts t. ex. för 1500- och 1600-talen av borgerskapets heraldik i en svensk stad, av ofrälse härads-

hövdingars heraldik eller av något visst regementes ofrälse officerares. Beträffande prästeståndet föreligger en enda undersökning, nämligen för Västerås stift under 1600-talet (5).

Vad beträffar 1500—1700-talens ofrälse svenska privatheraldik saknas alltså i stort sett materialsamlingar. Författaren hänvisas därför till egna iakttagelser under mångåriga forskning, icke minst i Kammararkivet. Det kan då konstateras, att landets kyrkoherdar nog i stort ägt *sigill* åtminstone sedan 1500-talets andra halva. Detta gäller även civila befattningshavare ned till lagläsarna och häradsfogdarna samt naturligtvis den mera burgna delen av städernas borgerskap.

Ser man till sigillens innehåll, så är detta dock till mycket stor del *icke* heraldiskt. Vanligast under 1500-talet äro bomärken samt för präster nas del olika slags kors eller andra kyrkliga symboler, som knappast äro annat än personliga märken. Observeras bör att alla dessa symboler mycket ofta sättas i en sköld, varvid den s. k. »svenska« skölden åtminstone under tiden c:a 1550—c:a 1650 tyckes ha en påfallande stor spridning.

Alltså råder det ingen tvekan om, att ofrälse *släktvapen* redan under 1500-talets andra halva voro ganska vanliga bland s. k. ståndspersoner även utanför städerna. Detta gäller dock kanske främst de centrala slättbygderna och skulle så förbli.

Ofrälse officerare förde tidigt i stor utsträckning vapen. Men där får man akta sig för felslut på grund av det inom denna kategori vida spridda bruket att låna ut sigill till andra vid kvitteringar o. dyl. Prästsläkters släktvapen äro lätta att känna igen i kyrkliga arkivalier, eftersom de — utom i anm. 5 nämnda undantag — vanligen sakna kyrkliga symboler i skölden. I fråga om de ofrälse officerarna är det under 1500- och 1600-talen lätt att iakttaga, att de vapenförande ej sällan bära från utlandet härstammande släktnamn.

Något tvivel kan ej heller råda om, att ofrälse släktvapenföring var mycket vanlig i Sverige under 1700-talet, särskilt inom de nyss berörda tre kategorierna av befattningshavare. Emellertid skedde under senare delen av århundradet en så markant omsvängning, att man nästan kan säga, att ofrälse vapenföring upphörde. Vad var anledningen?

Under den senare Frihetstiden tillkommo en rad förordningar, som voro ägnade att stärka adelns ställning på andra områden än det ekonomiska. Dit hörde t. ex. det gene-

rella tillståndet för innehavare av utländska adelsvärdigheter att bruka dessa likvärdigt med svenska (1748), förbudet för manskap och underbefäl att nyttja adliga släktnamn (även om de voro adelsmän) (1759 och 1762) m. m. Vad som i sammanhanget främst slog »knock out» på den ofrälse heraldiken torde ha varit »Kongl. Maj:ts Nådige Förordning, Emot Adelig Skölds eller öpen Hjelms brukande af Ofrälse Män», den 10 augusti 1762, varigenom bl. a. förändret av öppen hjälm *förbjöds* vid så utomordentligt högt vite som 500 daler silvermynt — i samtiden en smärre förmögenhet (6).

Huvudorsaken till att denna Kongl. Förordning utgavs var utan tvivel det sedan 1600-talets slut i Sverige livligt florerande bruket, att ofrälse ståndspersoner särdeles krönte sina monogram med krona (t. ex. i sigill), men i många fall också sina vapensköldar eller hjälmar. Det rör sig *i regel* om den internationella heraldiska bladkronan, d. v. s. densamma som f. n. *anses* (fastställd är den endast för de fr. o. m. år 1813 adlade återna) vara svensk adlig rangkrona (12). Kronan har m. a. o. i samtiden i vida kretsar helt enkelt betraktats såsom *symbol för ståndspersoner i allmänhet*.

Självfallet var detta kronbruk ingen svensk uppfinning. Tydligen har det importerats från Tyskland, där det senast vid 1600-talets mitt blev allmänt (13), men kan i vissa tyska landsdelar spåras mycket längre bakåt i tiden. Särskilt de svenska officerskårernas ofrälse medlemmar anammade tacksamt detta sätt att minska avståndet till de adliga kollegorna. Särskilt gällde detta i fall, där långvariga Tysklandskommenderingar nogsam fört båda parter i livlig kontakt med tysk heraldisk praxis.

Löjtnant Carl Hadorph's sigillstamp, graverad omkring 1760. Den hästskoliknande symbolen i övre fältet är senare ditgraverad. Original hos major Carl Hadorph's sterbhus, Stockholm.

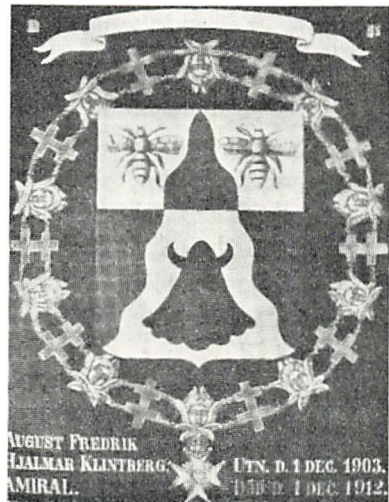
Fram till år 1762 fanns det m.a.o. ingen som helst möjlighet att heraldisk bedöma, om ett någorlunda enkelt svensk släktvapen var ofrälse eller adligt. Även samtidens sigillflora av troféer och andra bitecken förstärkar detta intryck. Ett gott exempel på vart detta ledde heraldiskt ger här avbildade sigill för ofrälse löjtnanten Carl Hadorph (14). Det är graverat omkring år 1760, således strax före det Kungl. förbudets tillkomst. Observeras bör f. ö. att Svärdsorden redan fr. o. m. senhösten 1748 förlänades även till många ofrälse officerare. Den skulle enligt statuterna *alltid* föras heraldiskt och medförde dessutom rätt till den diti- till adliga titeln »Herr« (15).

Ett exempel på ett ofrälse serafimervapen ger här publicerade sköld från år 1903 för amiralen Hjalmar Klintberg (1835—1912). Tyvärr är det märkligt därför, att det veterligen är det *enda* hittills publicerade exemplet på ett korrekt skapat ofrälse vapen för en ofrälse ättling till en enligt 37 § Regeringsformen av år 1809 i adligt stånd upphöjd stamfader (här adliga ätten af Klintberg, nr. 2285, upphöjd 1820). Som bekant (se härom utförligt von Warnstedt, Ch.: Adel — vad är det? (Sthlm. 1970; 2. upl. 1971, s. 95—99) föra dylika ättlingar i dag i allmänhet av brist på upplysning den adliga ättens fulla vapen, ehuru de *sakna* rätt därtill. Amiral Klintbergs vapen består helt enkelt av den adliga ättens oförändrade sköld, men *utan* de adliga epiteten rangkrona och öppen tornérhielm samt utan den adliga ättens hjälmprydnad. Bestämmelserna i 1762 års förordning äro sålunda här iakttagna.

Riddarhusordningens förbud (§ 2, mom. 3) för nyantagning av tidigare adlad (levande eller utdöd) ätts vapen — som f. ö. även gäller den ointroducerade adeln i Sverige (se härom von Warnstedt, Ch.: Något

om introducerad adel, s. 10—12 (i Ointroducerad Adels Kalender 1975) - gäller i princip endast *adliga* ätter. Men det ligger i sakens natur, att förbudet även borde anses gälla vid *nyantagning* av ofrälse vapen. En brisyr hade därför varit önskvärd i 1903 års Klintbergska vapen, för att skilja även skölden från den adliga ättens. Att en sådan icke insattes berodde sannolikt på *då* rådande felaktiga föreställningar om ofrälsets rätt till släktvapen.

Nu är det ju så, att heraldik i praktiken alltid kostat pengar, ofta stora pengar. Det vanliga har därför alltid varit, att de enskilda familjernas heraldiska förråd dominerats av *ärvda* heraldiskt utsmyckade föremål. När ett sådant här skrämmande högt bötesstraff infördes, råder det därför tyvärr inget tvivel om, att det förorsakat en *massförstörelse* av ofrälse vapen. Därmed vållades utan tvivel ett hårt avbräck för den heraldiska traditionen inom många ofrälse släkter av 1762 års förordning. Till saken hör onekligen också, att det

Amiral Hjalmar Klintberg's serafimersköld. Riddarholmskyrkan, Stockholm.

under nya tiden alltid varit vanligast att på föremål av större värde avbilda *fulla* släktvapnet. Men måste man utplåna den förbjudna hjälmen, förstörde man ju därmed hela vapnet. Man gjorde sig alltså säkerligen av med hela det beprydda föremålet. Detta kan också ha gällt gravminnen. Ty t. ex. enligt en vida känd hovrättsdom från år 1629 hade Åboståthållaren Erik Hares vapenprydda epitafium nedtagits och förstörts, emedan han ej varit adelsman (7).

Kraftigt pådrivande verkade härvid utan tvivel Sveriges båda första egentliga heraldiska handledningar, *Carl Ugglas* »Inledning till Heraldiken» (1746) och riksheraldikern *Anders Schönbergs* »Anmärkningar vid Heraldiquens öden i Sverige» (1757), där den förre säger förande av ofrälse vapen vara ett »oskick», och den senare säger att ofrälse »hafwa aldrig haft rättighet» att föra vapen. Till detta kom ett i samtiden mycket känt rättsfall från år 1767, varigenom en häradshövding miste rätten att föra sitt vapen i dittillsvarande form (8).

Allt detta medförde självfallet, att allmänna opinionen bibringades uppfattningen, att förandet av släktvapen ej vore tillåtet för ofrälse. I sin tur ledde detta till en *massavläggelse av ofrälse vapen* i Sverige under 1700-talets andra halva och senare. Under 1800-talet tycks det allmänt ha betraktats som *självklart*, att ofrälse ej ägde rätt till släktvapen. Den första heraldiska handboken under 1800-talet, *B. Schlegel* och *C. A. Kling-spors* »Svensk Heraldik» (1874), betraktar detta som så självklart, att den inte ens nämner ofrälsets vapenföring. Däremot beskriver boken på framträdande plats, hur det gick med den ofrälse ståthållarens vapen år 1629 (s. 11—12). Till yttermera visso fastslog baron C. A. Klingspor i sin »Handbok i Praktisk Vapenkonst» (1887) under artikeln »Vapenrätt», att ofrälse privatvapen ej äro tillåtna

i Sverige. Än värre var, att denna uppfattning också infördes i samtliga äldre svenska uppslagsverk.

Märkligt nog tänkte ingen på de då och då nytillkomna ofrälse serafimerriddervapen, som ju stredo uppenbart mot en påstådd adlig allenarätt till släktvapen.

Först under och efter första världskriget började en del forskare göra sig till tolkar för en annan uppfattning om de ofrälsets rätt till släktvapen. På sitt sätt banbrytande blev *Gustaf Elgenstiernas* uppsats »Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige» i *Personhistorisk Tidskrift* 1914, där han redogjorde för de *faktiska* förhållandena under äldre tid, så som han iakttagit dem under sina genealogiska forskningar. Tyngre vägande blev den lärde rådmannen i Stockholm *Johan Wretmans* inlägg i frågan 1924 (9). Han hade studerat de ovannämnda lagtexterna och rättsfallen och riktigt konstaterat, att de *icke alls* gällde den ofrälse vapenföringen som sådan.

Samtliga texter befatta sig uteslutande med frågan om de *speciellt adliga vapenattributen*. De båda rättsfallen t. ex. gällde ingalunda förbud mot förande av släktvapen. I båda fallen gällde domarna endast olaga förande av *adliga attribut* till släktvapnet, dvs. i 1629 års fall troligen krona på skölden (möjligen även anvapen), i 1767 års fall dels öppen hjälm, dels krona lagd på skölden eller satt över monogrammet.

Av stor betydelse blev den dåvarande riksheraldikern greve *Adam Lewenhaupts* (ämbetsid 1903—1931) ställningstagande. Han anslöt sig nämligen helt till Wretman (10) och ändrade också i *Nordisk Familjeboks* 3. uppl. uttryckligen uppslagsbokens tidigare negativa ståndpunkt. Detta blev normgivande även för övriga senare utgivna uppslagsböcker.

Den följande riksheraldikern baron *Harald Fleetwood* (ämbetsid 1931—

1953) gick ett steg längre och knöt ett par av företrädarna för återupplivandet av den ofrälse heraldiken till Riksheraldikerämbetet, främst då ämbetets amanuens hovkamrer *Arvid Berghman* (1897—1961). Dennes viktigaste verk i fråga om ofrälse vapen är »Borgerlig Vapenrulla« (1950), innehållande vapen för 100 ofrälse släkter. Av dessa äro dock endast 11 gamla vapen förda åtminstone sedan 1600- och 1700-talen, 32 äro serafimerriddervapen (11) och 57 äro nyantagna under 1920—1940-talen.

I samband med baron Fleetwoods avgång utbröt en beklaglig strid kring Riksheraldikerämbetet, som ledde till dess avskaffande. Därmed förlorade de svenska heraldikerna sitt naturligt ledande organ, samtidigt som fortsatta fejder förödde skaparkraften för de inblandade.

Emellertid hade nya positivt skapande krafter inom svensk ofrälse heraldik redan anmält sig, främst då de svenska heraldikernas nuvarande nestor, konstnären *David Friefeldt* (* 1890), målare av samtliga serafimervapen sedan år 1914, och fil. dr. *Jan Raneke* (* 1914). Den senare öppnade en heraldisk spalt först i *Genealogisk Tidsskrift* 1947—1948 och därefter i *Släkthistorisk Tidsskrift* 1949—1951.

Efter en längre paus skapade Raneke år 1963 ett nytt, denna gång färglagt forum för ofrälse släktvapen i »*Skandinavisk Vapenrulla*«, varav hidtills band 1 (med 10 häften åren 1963—1971) och häfte 1—2 av band II (1974—1975) utkommit. Av de 159 registrerade vapnen i första bandet (ända upp till 4 färgbilder per registreringsnummer förekomma) äro 119 svenska, 19 danska, 11 norska, 5 finländska och 3 biskopsvapen för ej skandinaver. Av de svenska vapnen äro 16 adliga och 103 ofrälse. Av de sistnämnda äro endast 11 gamla och de övriga nyantagna, i

huvudsak under 1950- och 1960-talen. Rullan kompletteras m. a. o. väsentligt Berghmans rulla. Trots att färgen tillkommit, ha endast 3 av de Berghmanska vapnen (Arnhem, Raneke och Siöstedt) införts i den Ranekeska rullan. Tillsammans redovisa de båda rullorna därför 203 ofrälse svenska vapen, varav 22 gamla vapen (från senast 1600-talets slut eller 1700-talets början).

På grund av publiceringsstället — tidskriften *Samlarntyt* (årg. 1963—1964) — föga känd är den ofrälse vapenrulla, som under den felaktiga rubriken »*Borgerliga vapen*« publicerats av *Rolf Rundström*. Den omfattar 19 nummer.

Några kritiska bemärkelser beträffande i våra dagar nyantagna svenska ofrälse vapen torde här vara på sin plats. Vid nyantagning väljes tyvärr icke sällan stilarter, som strida mot den gamla goda heraldiska grundregeln, att ett släktvapen icke bör avbildas i stilart väsentligen äldre än *antagningstidens*. Det är beklagligt, att *ingen* annan nordisk vapenrullutgivare än Hans Cappelen *allvarligt* beaktat detta. Att t. ex. utrusta en släkt med det i Sverige icke precis ovanliga släktnamnet Andersson med ett år 1962 antaget vapen (Rundström, nr. 2) i 1200-talsstil, är icke blott olämpligt utan kastar löje över heraldiken som konststart. Tyvärr kan exemplet lätt mångfaldigas. Nyantagna vapen bör *aldrig* utföras i äldre heraldisk stilart än sent 1700-tal.

Enligt undertecknads *personliga* mening bör nyantagna vapen *aldrig* utrustas med äldre hjälmtyper än dem som använts vid de sista tornerings spelen i Sverige i början av 1800-talet. Jan Raneke har (SVR nr. 88 och 157) publicerat två heraldiskt mycket tilltalande exempel på dylika hjälmar, i båda fallen förbundna med moderna former av hjälmtäcken.

Här finnes alltså schabloner, som i varje fall vad hjälmarna beträffa borde göras til *standard* för *alla* nyantagna 1900-talsvapen.

I sammanhanget må påpekas, att den t. ex. av Berghman konsekvent använda medeltida stickhjälmens i *samtiden* var den *adligaste* av alla hjälmar här i Sverige. Att den i *tyska* borgerliga vapenbrev varit standardhjälm ända sedan 1400-talet, gör den *absolut icke till något svenskt igenkänningstecken* för ett ofrälse vapen. Fram till det ovannämnda förbudet för öppen hjälm av år 1762 var stickhjälmens helt okänd såsom svensk speciell ofrälse hjälm. Såsom *ofrälse hjälm* bör alltså endast användas hjälmar yngre än år 1762.

Om brister vid valet av sköldmärken i nyantagna vapen vore tyvärr också rätt mycket att säga. Låt oss dock här endast begränsa oss till några huvuddrag.

Först och främst bör *undvikas* att genom symbolval eller hjälm ge ett nyantaget vapen en medeltida karaktär. Ett nytt vapen bör icke göras onödigt komplicerat. Men lämpligt är att det innehåller *minst* 2 symboler, varav den ena gärna bör syfta på vapenantagaren själv eller på den förfader, som först antagit det burna släktnamnet.

En ganska föredömlig komposition (frånsett hjälmen) har t. ex. det Ranekeska vapnet Krantz (SVR nr. 76): Dragonsablarna såväl i sköld som i hjälmprydnad visa på tidigt 1800-tal (släktnamnets antagningstid) samt på stamfaderns yrke (dragon vid Smålands Lätta Dragonregemente), sköldens huvudsymbol (en krans) gör vapnet talande.

Speciellt typiska medeltida symboler böra *undvikas*. Däremot bör man gärna välja *något föremål från modern tid*. Engelsk och sovjetisk heral-

dik vimlar av dylika. När såg man en telefon (ett av de nyttoföremål, som gjort Sverige allra mest känt i utlandet) i ett svensk vapen eller ett kullager, en måttskruv, en Volvobil, ett flygplan, en cykel eller motorcykel, en pansarvagn eller ett lokomotiv?

En fin insats har gjorts av de äldre nu levande heraldiska konstnärerna. Främst *David Friefeldt*, *Einar Kedja* (* 1907), *Sven Sköld* (* 1909) och *Göran Boström* (* 1900) ha framgångsrikt fortsatt skapandet av nya ofrälse privatvapen. Även nytillträdde yngre konstnärer, såsom t. ex. broder *Bengt Olof Kälde* (* 1936), ha gjort betydande insatser.

Från Finland verka flera heraldiska konstnärer i samma riktning, bland vilka främst bör nämnas kontorschef *Gustaf von Numers* (* 1912) i Helsingfors och konstnären *Olof Eriksson* (* 1911) i Hertonäs.

Den ofrälse vapenföringen i Sverige har genom främst konstnärernas verksamhet, men också genom insatser från olika föreningars och tidskrifters sida, börjat få en glädjande renässans. Men tyvärr återstår synnerligen mycket innan vi tillnärmelsevis i Sverige nått upp til ett antal förda ofrälse släktvapen, som procentuellt kan mäta sig med Danmarks, Norges eller Tysklands.

Någon möjlighet att uppskatta antalet för närvarande i Sverige brukade ofrälse släktvapen ha vi ej. Dock är det fullt klart, att endast en *mindre* del av dem redovisats i de nämnda rullorna. De mycket höga kostnaderna för färgtryck lägga otvivelaktigt också en kraftig hämsko på antalet vapenpublikationer i Skandinavisk Vapenrulla. En mindre kostsam vapenrulla i enbart svart/vit vid dess sida vore därför önskvärd för att få så många vapen som möjligt samlade i tryck.

Noter

- 1) Av de 100 vapnen i Berghmans »borgerliga« vapenrulla äro högst 5 verkliga borgarvapen (Benckert, Boldemann, Dyrssen, Gottlieb och Schlyter). Alltså en minst 95 % felaktig boktitel. Därtill kommer att ordet »borgerlig« nu för tiden egentligen är en politisk beteckning.
- 2) Lindgren, U.: Heraldik i svenska författningar (1951), s. 15 och 160, bild 8.
- 3) Att alla de av Hausen såsom »väpnare« uppförda personerna verkligen också betecknats så i urkunderna är knappast riktigt. Diverse vanliga frälsemän (alltså med blott personligt adelskap) döljas tydligen inom detta avsnitt av arbetet. F.ö. är det i en del enskilda fall osäkert, om Hausen fört vederbörande till rätt kategori. Det är bl. a. tvivelaktigt, om verkligen alle finska frälsemän under medeltiden ägt särskilda släktvapen. Vidare förefaller det osannolikt att hövitsmän eller fogdar på några av Finlands viktigaste slott (Tavastehus, Raseborg och Kustö) ej skulle ha varit åtminstone frälsemän (nr. 360, 363–366). Detsamma gäller två landsfogar och en domare på Åland (nr. 307, 331 och 361). Utan att reagera betecknar Hausen i. i. m. 3 av dessa »ofrälse män« (nr. 317, 333 och 374) uttryckligen såsom »väpnare« (!) Ej heller har Hausen prövat frågan, hurvida ofrälse släktvapen förekomma bland prästsigillen.
- 4) Gravstenarna i Visby, se Hamner, J. W. och Widéen, H.: Gotlands gravstenar I–II (1933 och 1940). Tolv vapensköldar ha i bild samlats å s. 42 i andra delen.
- 5) En liten ansats beträffande borgarvapen göras av A. Berghman: Borgerliga släktvapen, i MRÅ 1934, då han å s. 22 bifogar 10 av konstnären Einar Bager avtecknade heraldiska ofrälse sigill från Malmö från tiden 1550–1750. Endast 5 äro f. ö. borgarsigill, churu samtliga kallas »borgerliga«. – I Sveriges Kyrkor, del 2, s. 714–715, har Martin Olsson samlat avritningar av 72 tydbara sköldar och bomärken på ofrälse gravstenar i Riddarholmskyrkan (Stockholm). 53 av dessa ha sköldar, den äldsta från 1565, den yngsta från sent 1600-tal. Endast 5 av dem kan

sägas ha heraldiska vapen. De övriga betyga endast det dåtida synnerligen vanliga svenska bruket att placera ett bomärke i en vapensköld. – Ekström, G: Västerås' stifts herdaminne II: 1. Bilagebandet (Västerås 1971), s. 17–40, publicerer avritningar av 464 prästsigill. Ca 100 av dessa kunna möjligen anses innehålla släktvapen. Flertalet övriga ha bomärken (ej sällan i en sköld) eller de speciella prästsymbolerna kalk och pelikan med ungar. Observeras bör att de sistnämnda sköldarna dock i några fall äro försedda med hjälm och hjälmprydnad, varför det kan misstänkas att sådana allmänna prästsymboler även i Sverige kunna ha övergått till att uppfattas såsom släktvapen (jfr. det norska fallet Cap-pelen (SVR nr. 74). – Själv har under-tecknad noterat förhandenvarande ofrälse sigill i Västgöta-Dals Regementets bevarade räkenskaper 1688–1718. Nästan alla ofrälse officerare där förde vid denna tid släktvapen. Märkligare är att de flesta underofficerare vid detta avlägsna landsortsregemente också gjorde det. Någon skillnad föreligger icke mellan personer med eller utan släktnamn, Under-tecknad har under årens lopp observerat liknande förhållanden även på andra håll. Markant är att Krigskolligii ofrälse ämbetsmän (som i viss utsträckning vid denna tid saknade släktnamn eller ej vanligtvis använde dessa) samt och synnerligen tyckas ha fört släktvapen. Förhållandet har märkligt nog icke berörts av Riksheraldikerämbetes sekreterare Johan Kleberg, när denne utgav tjänstemännens biografier (1930).

6) Förordningen omtrycktes in extenso och kommenterades av Arvid Berghman i Borgerlig Vapenrulla, s. 13–16, på ett ej i allo lyckligt sätt. B. har sålunda ej uppfattat att med »adlig sköld enbart menas vapensköld med därå lagt rangtecken. Att förbud skulle råda även för förändring av samma sköldemärken som någon introducerad adelsläkt, är icke rimligt. Berghmans påstående, att den öppna bygelhjälm »sedan slutet av 1500-talet« ansetts »som specifikt adlig«, är felaktigt och jävas av ett förkrossande källmaterial. Även har B. missuppfattat bestämmelserna om sköldhållare i 1813 års in-

- instruktion för Riksheraldikern. De gälla endast efter detta år förlämnade adelsvapen, ej något förbud för ofrälse att nyttja sköldhållare. Slutligen äro Berghmans påståenden om förbud för ofrälse att nyttja hjälmklenod eller heraldisk bladkrona på hjälmen stridande mot verkliga förhållandet.
- 7) Lagus, W. G.: Undersökningar om Finska Adels Gods och Atter, s. 376 (1860).
  - 8) Berghman a. a., s. 10; Scheffer, G.: Heraldisk spegel, s. 146–147, där även visas att den berörde häradshövdingen E. G. Laurin bortlade vapnet och i fortsättningen endast använda monogram, se sigillfotos å s. 127.
  - 9) Wretman, J.: Släktvetenskapen med hänsyn till svensk forskning (1924), s. 62–63.
  - 10) Lewenhaupt, A.: Heraldikens uppgift och betydelse, i Finlands Adels Förbunds Årsskrift, II (1927).
  - 11) Intressant är att iakttaga, att ej mindre än 14 under 1800-talet nyantagna serafimerriddarvapen här möta såsom allttjämt förda släktvapen. Serafimerorden har alltså speat en betydelsesfull roll för den ofrälse privatheraldikens fortlevande i Sverige.
  - 12) Det i anm. 5 anförda materialet ur Västgöta/Dals regementsräkenskaper t. ex. visar en provkarta på, att även underofficerare begagnade krona, särdeles över monogram. Även ett par synnerligen dåliga efterbildningar av kulkronor förekomma här.
  - 13) Författaren minnar sig fortfarande livligt den formliga chock, som han fick sommaren 1937, då han som ung gymnasist besökte domkyrkan i Stendal i Altmark (norr om Magdeburg) och fann, att praktiskt taget varenda en av de talrika gravstenarna och epitafierna över stadens borgmästare och rådmän från 1600-talet var försedd med, vad jag då trodde var adlig rangkrona, vanligen lagd direkt på skölden.
  - 14) Sigillet vapen erbjuder i sig självt vissa problem. Sigillet har nedärvts t. o. m. ultimus gentis majoren Carl Hadorph (†1969). Det har graverats åt löjtnanten Carl Hadorph (1723–1783), som såsom artillerist utmärkte sig i ryska kriget 1741–1743, men som år 1758 blev infanteriofficer och därefter ånyo synnerligen utmärkte sig vid flere tillfällen för tapperhet i fält. Sköldhållarens svärd kan därför åsyfta erhållen kunglig hedersvärja, fanorna de båda regimenten som Hadorph tillhört, kanonen med kula dels tidigare egenskapen av artillerist, dels att han år 1758 en tid var befälhavare på ett mindre örlogsfartyg.
Den illa graverade hästkoliknande symbolen i övre sköldhalvan är senare tillagd. Dess innebörd kan man endast gissa om. T.ex. skulle den kunna syfta på, att ursprunglige ägarens son, fänriken Carl Hadorph (1763–1827), under 1788–1790 års krig vid ett flertal tillfällen tjänstgjorde såsom statskurir?
  - 15) Förste ofrälse svenske officer, som förlänats Svärdsorden, var kaptenen och chefen för Øvre Satakunda kompani av Livdragonregementet (förut Åbo och Björneborgs Läns Kavalleriregemente) Haqvin Rohde, som fick den vid andra förläningstillfället, d. v. s. den 7. november 1748.

Ny statsheraldiker i Sverige

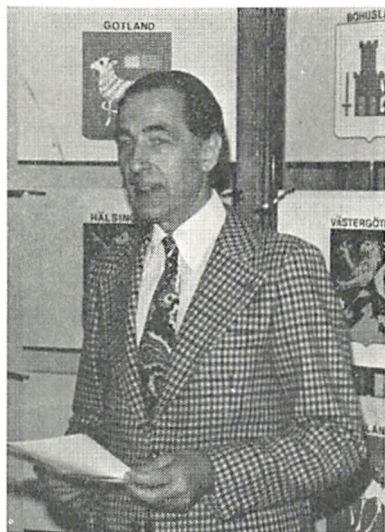
Till statsheraldiker efter Gunnar Scheffer har utnämnts fil. lic. *Jan von Konow*. Han tillträdde befattningen den 1 augusti 1975.

Statsheraldiker von Konow är född 1922 och kommer närmast från Försvarets civilförvaltning, där han var byrådirektör. Tidigare har han bl a tjänstgjort som militärhistoriker vid Kungl. Militärhögskolan samt under en lång period varit verksam inom bokförlagsbranschen, först som litteratur- och redaktionschef, senare som förlagschef vid läromedelsförlag. von Konow är major i reserven (I 12) och har varit lärare vid militära befälskolor, de senaste tio åren vid Kungl. Krigsskolan, Karlberg, som huvudlärare (på deltid) i ämnena militärhistoria samt stats- och samhällslära.

Jan von Konow blev 1957 fil. lic. i historia i Stockholm. Hans författarskap rör sig inom historiska, militärhistoriska och militära ämnen. Inom heraldiken har han specialiserat sig på den speciellt militära, inklusive fanor och flaggor. Av trycket har han bl a utgivet »Kungl. Norra Smålands regementes historia 1623—1973«; han har vidare skrivit ett stort antal artiklar och uppsatser i fack- och dagspress och medarbetat i uppslagsverk. Han är ledamot av Svenska kommissionen av Commission Internationale d'Histoire Militaire.

År 1973 hade han uppdraget att arrangera sitt regementes 350-årsjubileum och ordnade i samband därmed dess museum (Eksjö).

Sedan von Konow tillträtt sin nya tjänst, har han bl a vid flera tillfällen hållit föredrag om heraldik för lärare inom Stockholms skoldistrikt. Vidare har han i en tidningsartikel riktat uppmärksamheten på, att lejonbilden i stora riksvapnet kunde fira 700-årsjubileum hösten 1975. I samband med konung Carl XVI Gustafs giftermål med fröken Silvia Sommerlath i juni 1976 hade han i uppdrag att utföra den blivande drottningens serafimervapen, varjämte han bl. a. i ett av dagspressens specialnummer beskrivit det svenska riksvapnet med särskild uppmärksamhet ägnad dess hjärtskölds dynastivapen.

Heraldica varia

Den negligerede Bogense-slægt — og to til

I tilslutning til artiklen i nr. 33 om den negligerede Bogense-adelsslægt kan det bekræftes, at den på sit adelskab angrebne Jørgen Klavsen har klareret frisag.

Trods eftersøgning har nogen dom ved Kongens retterting ikke kunnet findes i Rigets Dombøger, og sagen må formentlig være blevet henlagt.

Foruden et par uheldige retssager er Jørgen Klavsen (var han forfulgt uskyldighed eller trættekær?) endvidere i 1585 af sin søn Rasmus Jørgensen blevet stævnet for udbetaling af sønnens arv efter hans i 1562 afdøde mor, hvad der siger noget afgørende, ikke alene om manglende familiehytte i adelsgården i Bogense, men også om Jørgen Klavsens adelskab, idet stævningen sker ikke ved landstinget, men gennem Rigets Forfølgningsbog.

Til overmål findes Jørgen Klavsen opført i rustjenestelisterne over den fynske adel af 1554, 1556 og i 1574, altså ca. 20 år efter sagen.

I alle tre lister er placeringen bemærkelsesværdig. Listerne er ordnet således, at der efter de »almindelige« landadelsmænd opføres adelsener, eventuelle boer efter nyligt afdøde adelsmænd, og først derefter købstadsadel, et par adelige gejstlige: biskop i Trondhjem Hans Gaas (med privat jordegods på Fyn) og nogle få formentlig særlig ringe stillede landadelige.

Købstadsadelens særlige stilling i anden halvdel af 1500-tallet er altså tydelig. Om placeringen så er udtryk for en oprindelig forskel mellem den egentlige landadel og adel, der både

cjede jord og drev handel i byerne og i kraft af deres position var selvskrevne til bystyrets embeder, eller om der var tale om en udvikling, politisk og socialt, i denne brydningstid, er et stort spørgsmål, der venter på en videnskabelig undersøgelse.

Chr. 3.'s recess af 1547 forbyder ufri mand at erhverve sig frit gods. Det er baggrunden for angrebet på Jørgen Klavsen, og som påvist har han klareret frisag. Hans forsvar er alene en henvisning (som godtages!) til, at hans far var en »ret riddersmandsmand«, idet både far (Klav Eriksen, d.1550) og farfar (Erik Nielsen, d. 1500) førte adeligt skjold med den halve hvide bjørn i blå felt og ren halve bjørn på hjelmen, og hans farmor Anne Olufsdatter ligeledes adeligt skjold: murtinden, det mulige Galskyt-våben, som dog er helt idetisk med det våben, Anders Grøn i Bisgaard førte (nævnt 1536—1580), altså samtidig med *tilføjelsen* af våbene på gravstenen.

Jørgen Klavsen forsvarer altså angrebet på *eget* adelskab i forbindelse med *egen* besiddelse af fri jord med bevis for sin fars adelige afstamning. Hans *mor* nævnes ikke, hverken af hans modpart, ham selv eller dommerne. Det kan ikke være, fordi det er uvæsentligt, når farmors adelskab skal bevises på alle mulige måder og i øvrigt en søn af adelsmand og »ufri« kvinde ikke betragtedes som adelig. Der kan kun være én forklaring: der kunne ingen tvivl herske om hans mors adelskab.

Her er vi ved endnu en negligeret adelsslægt, der ikke vil kunne findes anført både med navn og våben i noget almindeligt anerkendt værk om dansk adel.

Jørgen Klavsens forældres gravsten i Bogense kirke viser en mands- og en kvindeskikkelse og bærer indskriften:

»Her ligger erlig oc welbørdig mand Claus Eriksen, som døde 1550 den 17 dag Augusti oc hans kiere høstru Maren Bangs Daater som døde 1545 den anden dag Februari«

Over mandsskikkelsen står hans fædrene og mødrene våben (den halve bjørn og tindeskuren) og over kvindeskikkelsen hendes fædrene: tre stjerner (2,1) over en liggende halvmåne, på hjelmen to vesselhorn, og mødrene: Bogense-slægtens halve bjørn i skjold og på hjelm.

Jeg skal vel vogte mig for at tage del i den faktiske gennem tre århundreder standende diskussion om de fynske Bang-slægters afstamning, det være sig fra Hvide-slægten (både Grundtvig og Herman Bang regnede sig for ætlinge af Skjalm Bang) eller afstamning fra de nørrejyske Bang'er med den flakte ørn i skjoldet eller fælles afstamning fra den pavelige notar Oluf Bang (senere borgmester i Middelfart), der 1517 adledes i Ungarn (med et skjold delt af en hvid tværbjælke belagt med 3 gule stjerner, mellem gult hvori en rød rose, og blått hvori en hvid halvmåne — altså et skjold, der kunne være en »forbedring« af de tre stjerner over halvmånen). Skjoldet føres den dag i dag bl. a. af den i 1777 adlede slægt: (de) Bang.

Jeg vil blot påpege, at med hele bevisførelsen i Jørgen Klavsens retssag er der givet et — ganske vist indirekte — men afgørende bevis for, at en slægt Bang, der førte 3 stjerner over en liggende halvmåne omkring midten af 1500-tallet ansås for adelig.

Slægten er ikke ukendt. Adskillige fynske borgere og præster af navnet Bang har ført våbenmærket — ganske vist ofte med variationer — en række andre Bang'er førte bomær-

ker, hvor en opadvendt pil synes at være et gennemgående mærke, men nogen konsekvens i brug af våben eller bomærke kan ikke forventes blandt 1500-tallets borgerskab.

Derfor er det et højt usikkert foretagende at søge efter Maren Bangs Datters slægt. At hendes mor var af Bogense-slægten er en interessant oplysning, der desværre ikke hjælper. Men mens man blandt hendes og Klavs Eriksens sønner forgæves søger en Erik (opkaldt efter farfar) — sønnen kan vel være død ung — er der altså to sønner: Jørgen og Jens, hvilket kunne give en formodning om, at Maren var enten en Jørgen- eller en Jensdatter.

Rådmanden i Assens, Jørgen Bang (d. 1579) kunne tidsmæssigt være bror til Maren Bang, og han og hans efterslægt — en skiftende række af Jens og Jørgen Bang — fører de 3 stjerner over halvmånen. Til overmål

Gravsten i Bogense kirke over Claus Eriksen og Maren Bang ca. 1500 (efter tegning af S. Abildgaard i Nationalmuseets arkiv)

Hans Bangs Segl under skrivelse,
dateret Bogense, 20. februar 1552
(Rigsarkivet)

hed hans far Jens Bang (borgmester i Assens, d. 1529) — men førte ikke våbenet, men bomærket med den opadvendte pil!

Altså højest usikkert, men tilbage bliver som kendsgerning den adelige Maren Bangsdatter, hvis mor var af Bogense-slægten. Eller var hun nu også det? På en slidt gravsten *kan* en tilsyneladende »halv bjørn« godt være en »halv ulv«, altså Odense-adelsslægten Mule.

Foruden broderen Jens havde Jørgen Klavsen tre søstre, hvoraf to giftede sig med velstående Odense-købmænd; den ene endda med den ikke ukendte Oluf Bager. Den tredje, Anne, giftede sig med en Bang: Hans Bang, men af en anden slægt end den mødrene. Hans segl i en skrivelse af 20/2 1552 viser et (muligvis tværdelt) skjold, hvori et træ med rødder og på stammen tre grene hver med tre blomster eller blade. Et tilfældigt bomærke kunne man sige, men i rusttjenestelisterne fra 1554 og 1556 findes sammen med Jørgen Klavsen denne Hans Bangh, om hvem det vides, at han havde noget bøndergods i Kindstrup i forlening, fra 1527 havde patronatet til Asperup og Roerslev kirker og i øvrigt — til sin død 1560 var rådmand i Bogense!

Adel, borger, bonde — der mangler lige præsten, men det var han også! Da den fra Christian d. 2.'s

historie så kendte biskop Jens Andersen Beldenak i 1529 veg bispe-sædet til fordel for Knud Henriksen Gyldenstjerne, besegledes et af de højtidelige overdragelsesdokumenter (nu i Fyns Bispearkiv) af Hans Bang »clericus Otthoniensis« som notarius publicus med det samme våbenmærke i seglet som endda er forsynet med det lidet klerikale motto: »natura non vincitur« — naturen besejres ikke!

En erindring fra disse år var hans »slegfredssøn« Niels Bang (født 1532), sognepræst til Klinte og Grindløse, der ved Chr. IV's hyldning 1584 førte samme segl som sin far.

Her har vi altså en af disse ejendommelige livsskæbner fra reformationstiden. Som sin nye herre, biskop Knud Gyldenstjerne nok i kirkeligt embede, men mere som administrator end præst i den katolske tids sidste år, og derefter lavadelsmand og borger i ægteskab med adelsjomfruen fra Bogense.

Maren Bang og Hans Bang — repræsentanter for to — hver på sin måde — negligerede slægter. Den første ikke anerkendt som adel; dens våben skal findes under slægterne Beeske og Sommer; den anden fuldstændig ukendt.

Nuvel, 1500-tallet var navneforvirringens tid, og Frederik d. 1.'s forordning af 1526 om adelsmænds pligt til at føre faste slægtsnavne var langt fra slået igennem. Så måske kaldte de sig bare Bang. Måske var Maren af slægten Beeske, der forøvrigt dukker op fjernt fra sin lollandske hjemstavn som borgerslægt i Assens, ihvertfald efter år 1600.

Men af hvilken slægt var Hans Bang?

M. Brandt

Et blysignet fra Grønland

I 1721 sejlede tre små skibe ud fra Bergen med kurs mod Grønlands vestkyst. Hermed begyndte den an-

den europæiske kolonisation af det land, som man intet havde hørt fra siden 1408, hvor de islandske annaler berettede om et bryllup i Hvalsø Kirke. Årstallet tidsfæster den sidste historiske efterretning fra de norrøne bygder. Disse havde været beboet i knapt 500 år og uddøde i løbet af 1400-tallet af endnu uopklarede årsager.

Lederen af kolonisationsekspeditionen, den dansk-norske præst Hans Povelsen Egede, havde påtaget sig opgaven at opsøge de forsvundne nordboere og genkristne dem. Hans Egede fandt ingen nordboere men i stedet en eskimoisk befolkning, som han straks begyndte sit missionsvirke iblandt.

Det første sted, han slog sig ned, var på en lille ø ude i skærgården på 64° n. br. Stedet var dårligt valgt, tågen og fugtigheden fik alt til at gå i forrådnelse, lige fra koloniens bygninger til tøjet på knagerne; men på trods af den betrængte økonomi, som det til forehavendet oprettede handelskompagni i Bergen måtte operere med, bestod den lille missionsstation, Håbets Koloni, i 7 lange år, inden den i 1728 blev flyttet ind på det faste land, hvor Godthåb — Grønlands største by — nu ligger.

I årene 1969—70 blev resterne af Håbets Koloni udgravet af Nationalmuseet i samarbejde med Det grønlandske Landsmuseum som et led i 250 års jubilæumsforberedelserne til 1971. Ved økonomisk bistand fra Statens Humanistiske Forskningsråd er det righoldige fundmateriale på omkring 7.000 genstande ved at blive færdigbearbejdet, og et interessant objekt blandt disse skal hermed præsenteres for Heraldisk Tidsskrifts læserkreds.

Det drejer sig om et signet af bly, der blev fundet i koloniens 15 meter lange våningshus. Udgravningsopmålingerne er blevet sammenholdt med de samtidige synsforretninger, hvoraf

Blysignetct. Tegning af forfatteren

den grundigste fra 1727 er foretaget af Commissionær Christopher Jessen Petterson og forefindes i Det Deichmannske Biblioteks Manuskriptsamlinger i Oslo. Blandt de mange oplysninger, som denne sammenstilling af arkæologiske vidnesbyrd og historiske kilder giver, er en nøje ruminddeling af våningshuset: » . . . bemeldte Vaaning er afdeelt i 3de Værelser, det Eene for Wælærwærdig Hr. Hans Egede med sin Familie, det andet for Bogholderen med fleere, det 3de for Folckene . . .«. Det kan af fundomstændighederne sluttes, at signetet er fundet i mandskabsafdelingen.

Seglfladen er 20 mm i diameter, og den omgivende kant ses at være temmelig uregelmæssig tildannet. Intet tyder på slitage men nærmere på et usikkert eller rettere ufærdigt arbejde. Ved eventuel brug kunne man have forventet en form for fæste, hvilket der imidlertid ikke ses noget tegn på. Beskrivelsen vanskeliggøres af det noget ufærdige præg, seglfladen fremtræder med. Foroven

hjelmlæde. I skjoldet ses et tårn, op ad hvilket en kronet løve rejser sig på bagbenene.

Kopier af korrespondancen mellem Håbets Koloni — fra 1728 mellem Godthåb — og Bergen er bevaret tillige med enkelte originale breve, alle i Statsarkivet i Bergen. De fire segl, som findes her, har alle hjelm med hjelmlæde over et ovalt skjold, men hermed ophører også ligheden med signetet fra Håbets Koloni. I det første segl er skjoldet firdelt uden yderligere udsmykning. Det har sandsynligvis tilhørt Magnus Schiøtte (ca. 1680—1737), en af Det bergenske Grønlands Compagnis fire første direktører. I det andet skjold ses en stjerne. Det har tilhørt Claus Enevold Paars (1683—1762), guvernør over Grønland 1728—31. Det tredje skjold viser Adam og Eva; men seglets tilhørsforhold kan der ikke siges noget om ud fra brevet. I det fjerde skjold ses et hestehovede; men heller ikke om dette segl giver brevet nogen oplysninger. De eksisterende, samtidige segl giver således ingen fingerpeg om signetets oprindelse.

Vi kender kun navnet på én »heraldiker«, som har arbejdet for Bergenskompagniet, og det er kantor Peder Stub (ca. 1694—1747), der har tegnet Kompagniets segl (se: Sollied og Solberg, Bergenserne på Grønland i det 18. århundrede, I. side 2, Oslo 1932), udført i sølv af guldsmed Johannes Reimers d. v. (1674—1725) i 1723. Men heller ikke denne oplysning giver nærmere forklaring på signetet fra Håbets Koloni. At man imidlertid har forsoølet breve afsendt fra kolonien, viser fundet af lakrester i bogholderens værelse i våningshusets midte; men ingen andre signeter blev fundet i huset. anes en hielm under en figur, som ligner et kårdefæste med håndbøjle eller måske en æskulapstav. Nedenunder ses et ovalt skjold omgivet af det fra hjelmen nedhængende fligede

Under en studierejse til Norge i 1975 opsøgte jeg dr. Løvenskiold i Riksarkivet i Oslo og forelagde problemet. Det blev oplyst, at der ikke forekom noget segl i Riksarkivets store samling, som kunne sættes i forbindelse med fundet i Håbets Koloni.

Tilbage står blot de nøgne kendsgerninger: en halvt forarbejdet stampe af bly fundet i tomten af et hus i den Vestgrønlandske skærgård. Objektet kan henføres til perioden 1721—28 og kan være tilvirket af en person blandt kolonisterne, som i de mørke, kolde og otte måneder lange vinterperioder har fået tiden til at gå med denne sjældne form for håndværk.

Det lykkes næppe at opspore navnet på denne signetstikker. Han indgår sikkert i rækken af de mange unavngivne nordmænd, som lagde grunden til Grønlands nyeste historie; men lavede han mon signetet til sig selv — eller til hvem?

Hans Christian Gulløv

Grammatik för blasonering

I Skandinavisk Vapenrulla har som nr 196/75 publicerats ätten Malms av Sveriges konung enligt resolution av den 17 maj 1974 fastställda vapen. I samband med publiceringen anmärker redaktionen, att blasoneringen av vapnet är hämtad från resolutionen och ej följer SVR:s praxis.

Naturligtvis är det möjligt att av föreliggande blasoneringar komma fram till SVR:s praxis, men det vore dock trevligt om redaktionen för SVR i Heraldisk Tidsskrift publicerade en sammanfattning av sin »grammatik« för blasonering. Sammanfattningen och en eventuell diskussion vore säkert till fördel för utvecklingen av skandinavisk blasonering.

B. T.

Heraldisk litteratur siden sidst

To interessante segl

Harald Nissen og Gunnar Stavestrand: *Det Kongelige Norske Videnskabs Selskabs store og lille segl*. S. 59—68 i selskabets »Forhandlinger« 1975; også som særtryk.

Mens det danske videnskabssegl fra 1761 behandlede udførligt i 200-års-jubilæumsskriftet 1942 (I s. 39 ff.) er de tilsvarende norske fra 1767 først nu blevet genstand for en velskrevet og gennemillustreret undersøgelse.

Hvor det danske segl er heraldisk, er de norske, i bedste lærdomstradition, emblematiske: figurer og valgsprog udtrykker tilsammen stifternes mening med selskabet. Det store segl viser bl. a. en bikube og sentensen SIC NOS, NON NOBIS (således arbejder vi, men ikke for os selv), mens det lille har et grantræ og ÆMULA LAURI (jeg er laurbærtræets medbejler): det norske akademi vil på lige fod med andre deltage i den lærde verdens kappestrid om æren.

Forfatterne gør omhyggeligt rede for arkivalier, symbolik og ikke mindst valgsprogene, der anses for *Vergil*-inspirerede. Man kunne dog have ønsket seglindholdet sat mere i relation til samtidens kunst: som inspirationskilde til det store segl kunne man således pege på en vignette af P. Cramer til »Bie Kuben« 1761 (se: Aarb. f. Bogvenner 1920), mens det lille segls gran/ære-symbolik også ses på et norsk exlibris for Peder Stub (1707—1770). Dette viser bl. a. et knækket grantræ og dertil devisen: NISI UTILE EST QVOD FACIMUS

STULTA EST GLORIA: Hvis ikke det vi gør er nyttigt, er æren tåbelig! (*Høgdahl*: Norske Ex Libris 1946).

Som omslagsprydelse på Videnskabsseglens »Forhandlinger« er det lille segl et af Norges kendteste mærker — det er glædeligt, at samme skriftrække nu rummer en kyndig tolkning af det.

P. H.

Finlands ordener

Les ordres nationaux de la Finlande m. forord af Klaus Castrén, udg. af Finlands udenrigsministerium, Helsingfors 1975. I kommission hos Akademiska Bokhandeln, Helsingfors. Pris 28 FMK.

Som alt hvad der tilvirkes i Finland er også dets ordenstegn præget af høj kvalitet. Med klar fornemmelse for skønhedsværdien i enkle udførelser har finlandske kunstnere i dette århundrede formet deres lands ordensinsignier. Samtidig bevarede man et historisk perspektiv ved at give dem skikkelse i den korsform, St. Georgskorset, som lå til grund for flere af de gamle russiske ordener.

Der er som bekendt en sammenhæng mellem ordensvæsen og heraldik, og heraldiske figurer og farver genfindes i ordenstegn og ordensbånd. Finlands Frihedskors har to sværdsvingende arme, Karelens våben, i bærelæddet, og i ordenskorsets midte sidder en heraldisk rose, som er taget fra det finlandske statsvåben. Denne rose har givet navn til Finlands Hvide Roses Orden. Her findes den både midt på korset og i ordens-

kædens led, hvor den indgår lige så mange gange (9) som i våbenet. Den øverste del af den heraldiske sværdsvingende løve ses mellem korsarmene i det meget smagfulde ordenstegn, der ligesom Frihedskorset er tegnet af Akseli Gallen-Kallela, en personlig ven af Mannerheim.

I kæden sad der oprindelig også hagekors, men efter at dette ældgamle symbol havde oplevet at blive associeret med en noksom bekendt politisk bevægelse, udskiftede man dem i Finland i 1963 med et ornament bestående af stiliserede grankviste tegnet af heraldikeren Gustaf von Numers. I Frihedskorset, hvor hagekorset indgår på en mere diskret måde, lod man det dog sidde.

Finlands Løves Orden, der er tegnet af Oskar Pihl, viser landets smukke våbenfigur i en gylden krans, og den går igen i den fornemme Pro Finlandia-medalje, som flere af Finlands heraldiske kunstnere er dekoreret med. Bryststjernernes strålebundter vokser ud i fem spidser svarende til omridset af en heraldisk rose.

Frihedskorsets og Finlands Hvide Roses Ordens bryststjerner vendte oprindelig den ene af spidserne nedad, men senere drejede man stjernen, så én spids pegede opad, og konturen helt kom til at svare til den heraldiske roses. Denne drejning foretoges på den svenske heraldiker Arvid Berghmans opfordring.

Der findes en betydelig litteratur om Finlands ordensvæsen. Det store værk er E. F. Wredes bog fra 1946 om »Finlands utmärkelsetecken«, som foruden de tre egentlige ordener bl. a. behandler den store mængde officielle og halvofficielle dekorationer, der navnlig indstiftedes som følge af de mange krige, Finland har måttet føre. Statutter, forordninger o. lign. findes desuden aftrykt i Wredes bog. I ajourført stand foreligger bestemmelserne for de tre ordener nu i en

smuk lille bog udgivet af det finlandske udenrigsministerium med forord af den tidligere protokolchef ambassadør Klaus Castrén. Bogen indeholder farveplancher af ordenstegnene, og portrætterne af marskal Mannerheim og præsidenterne Ryti og Kekkonen viser, hvordan insignierne til de højeste ordensgrader bæres. Endelig finder man fortegnelser over de nuværende medlemmer af Frihedskorsets ordenskapitel og af det fælles ordenskapitel for de to øvrige ordener, en liste over de mange finlandske dekorationers indbyrdes rangfølge og en ordenshistorisk bibliografi.

Nils G. Bartholdy

Studiet af flag

Whitney Smith: *Flags through the Ages and across the World*, 364 sider, 22×29 cm, McGraw-Hill Book Company, New York, tysk udgave hos Reich Verlag, Luzern, 1976; pris i hellærrød: 39,95 dollars eller DM 125.

Flag er en del af heraldikken. I de seneste årtier er interessen for denne »del« imidlertid vokset kolossalt, og studiet af flag er godt på vej til at blive en selvstændig videnskab, adskilt fra, om end beslægtet med, den egentlige heraldik. Der er i mange lande dannet særlige foreninger for flag-interesserede, det gælder også Norden (se *Heraldisk Tidsskrift* nr. 27, 1973, side 325). Der afholdes internationale flagkongresser (se HT nr. 15 side 242 og nr. 16, side 295, 1967) Og flagstudiet har fået sit eget internationale navn, *vexillologi* (se HT nr. 5, 1962, side 226, og nr. 29, 1974, side 422-23).

Vexillologiens ubestridte førstemand (og selve ordets fader) er Whitney Smith i Massachusetts, i de Forenede Stater. Han har nu i snart femten år udgivet tidsskriftet *The*

Flag Bulletin, han har oprettet og leder *The Flag Research Center*, han har tegnet en række flag for stater, der er blevet selvstændige i disse år, han er den mest vidende, den kynigste og mest aktive flagforsker i verden. Han har tidligere skrevet en glimrende bog om de Forenede Staters flag (HT nr. 22, 1970, side 93), og nu har han udsendt et generelt værk om flag, »Flag gennem tiderne og over hele verden«, som overgår alt, hvad man hidtil har set. Og om man i fremtiden vil kunne præstere noget lignende, er et stort spørgsmål.

Det er en utrolig flot bog, med op imod 3100 illustrationer, næsten alle i farver, over 2200 af dem tegnet specielt til dette værk, ypperligt reproduceret, og arrangeret på bogens sider med mageløs opfindsomhed, smag og variation.

Det er tillige en utrolig indholdsrig bog. Her er, i stram form, hvad den rummer:

En flaghistorie: historien afspejlet i flag, og flagenes rolle i historien. Fra Kina og Ægypten, via Romeriget, korstogene og heraldikken til kolonierne og nationalstaterne. Vindposer, vimpler, bannere, faner og flag. Krigsflag, erobrerflag, kongeflag, folkeflag, kirkeflag, helgenflag, oprørsflag, frihedsflag. Flag til søs og til lands (og på månen).

I fortsættelse heraf en skildring af sytten »flag, som skabte historie«: kejser Konstantins *labarum*, den gamle franske *oriflamme*, Jeanne d'Arcs hvide flag, det pavelige banner m. fl., herunder to sider om Dannebrog. Samt en udførlig gennemgang af tretten forskellige landes særligt interessante og karakteristiske flaghistorie: Kina, Tyskland, Spanien, Frankrig, Italien, Mexico, Ægypten, Holland, Japan, Rusland, Storbritannien, USA og Zaire (tidl. Belgisk Kongo).

Flagetikette: ceremoniel, skik og brug, regler, love, til søs, militært, civilt. Indvielse af flag, honnør (for flag og med flag), hejsning, halv stang, kipning, signalering. Flag ved edsaflæggelse, begravelse, parader, overgivelse. Flag som beskyttelse, protest, trussel, demonstration, propaganda, triumf.

En kommenteret oversigt over flag og statsvåbener for alle jordens nuværende 157 stater, med gengivelse ikke blot af nationalflaget, men i reglen også af en række andre flag: statsflag, orlogsflag, flag for statsoverhovedet eller, noget nyt, brugt især i tidligere britiske kolonier: flag for regeringschefen. I mange tilfælde tillige flag for delstater, kantoner, *Länder* osv., f. eks. Japans 44 provinser, måske den smukkeste gruppe i hele værket, eller Norges 10 fylkesflag, en markant, heraldisk fremragende serie, som SHS-medlem Hallvard Trættemberg har æren af at have tegnet.

Vi er ikke gennem bogen endnu. Her er internationale flag, flag for politiske bevægelser og flag for minoriteter. I denne sidste gruppe er det interessant at se det skandinaviske korsflag brede sig til stadig større områder, således til Shetlands Øerne (hvidt kors i blå) og Normandiet (rødt kors med gule kanter i rødt).

Her er en ordliste med op imod 300 flaggloser og flagudtryk. Og som noget vistnok helt nyt: en komplet, gennemillustreret oversigt over alle de symboler og billeder, der forekommer i verdens nationalflag: sol, halvmåne, stjerner, kors, ørn, andre fugle, fabeldyr, løve, andre pattedyr, mennesker, kroner, bygninger, våben og redskaber, træer, andre planter, frugter, bølger, landskaber, skibe, abstrakte figurer og indskrifter. Hertil knytter sig samlinger af sejlklubsflag, skorstensmærker, flymærker og jockeybluser.

Sluttelig en bibliografi (med bl. a. tre danske bidrag) og et udførligt register.

Af rent heraldiske billeder er der flere hundrede, mange af dem prægtfulde, deriblandt som nævnt alle verdens nuværende statsvåbener. Men hvad forfatteren skriver om heraldik hører til det mindst gode i bogen. Det er ligesom Whitney Smith er på vagt over for heraldikken, på vexillologiens vegne, han vil ikke acceptere rollen som lillebror. Når det gælder det rent flagmæssige er Whitney Smith imidlertid suveræn, især har han sans for vexillologiens psykologiske sider og den rolle et flag kan spille i en nations eller stats liv.

Som historiker er han ubestikkelig. Han vil frem til sandheden, hvad enten den er flatterende eller ej. Men han forbigår ikke, at Dannebrog faldt fra himlen ned, så lidt som andre sagn og legender. Han er nemlig klar over, at inden for flagenes liv og historie vejer mytologi og symbolik tungere end historiske realiteter.

At litteraturen om flag foreløbig har kulmineret med denne bog er der ingen tvivl om. Har bogen også gjort en ende på denne litteratur? Er det sidste ord nu sagt?

Nej! Det overraskende, og løftende, er, at man tværtimod under læsningen får lyst til at vide endnu mere. Så rig bogen er på oplysning og billeder, giver den appetit snarere end den mætter. Under læsningen opstår spørgsmål, og lokkende opgaver formulerer sig. Et emne som en dag *må* tages op, er således Dannebrog's forbindelse med det middelalderlige tyske rigsflag, et hvidt kors i rødt. Noget krigsflag — sådan som jeg selv har skrevet i HT nr. 19, 1969, side 428 — var dette næppe, snarere et helligt flag, svarende til navnet »det *Hellige* Tysk-romerske Rige«.

Hvem skriver den nye bog om Dannebrog?

S. T. A.

Fantasiskabninger

Rodney Dennys: *The Heraldic Imagination*, 224 sider, 21×30 cm; Barrie & Jenkins, London 1975; indb. i shirting, £ 10.

Rodney Dennys er ikke blot heraldiker. Han er professionel herold, *Somerset Herald of Arms*, og medlem af *College of Arms* i London. Han betragter heraldikken fra en herolds synspunkt og mener, at det er herolderne, der har skabt heraldikken, eller i alle fald, at de er ansvarlige for dens udvikling. Denne opfattelse gennemtrænger hans bog og giver den sin særlige karakter.

Bogen handler om den del af den middelalderlige heraldiks figurverden, der udgøres af fantasiskabningerne. Nogle af disse kan føres tilbage til antikken eller til Bibelen, eller de stammer fra Europas folkedyb, men flertallet er skabt af de professionelle herolder, hævder forfatteren. Hans eget vidnesbyrd, fremlagt i bogen, modsiger ham dog i vidt omfang, og i hvert fald passer det kun, hvis man tager ordet »flertal« rent bogstaveligt. De professionelle herolder har ganske vist konstrueret et stort antal udspekulerede fantasiskabninger, men mange af disse optræder måske kun i ét eneste våben. Det mindretal af fantasivæsener, der helt dominerer billedet og optræder igen og igen — såsom drage, grif, enhjørning, havfrue og fugl Fønix — har udviklet sig helt uden heroldernes hjælp og i de fleste tilfælde længe før der var noget, der hed heraldik.

Dennys begynder imidlertid, sin indstilling tro, med herolderne: deres oprindelse fra visse militære funktioner, deres betydning for turneringernes udvikling, og deres indflydelse på 1300- og 1400-tallets heraldik. Om alt dette har han meget interessante og vigtige ting at fortælle. Bl. a. fremgår det, at symbolikken, farvers og figurers symbolske indhold,

har spillet en større rolle allerede for middelalderens heraldik, end vistnok mange hidtil har troet. I den forbindelse citerer Dennys kirkefaderen Augustin for en stimulerende udtalelse: »Det afgørende er ikke, om et dyr faktisk eksisterer, men hvad det betyder«.

Fra herolderne går Dennys over til den tidligste heraldiske litteratur. Hidtil har man anset Bartolo di Sasso Ferratos latinske afhandling *De insigniis et armis* fra o. 1355 for verdens ældste værk om heraldik, men Dennys kan overraske sine læsere med en afhandling, der er et halvt århundrede ældre, *De heraudie*, skrevet på normannerfransk o. 1300. I alt kender han fra perioden o. 1300—1500 ca. 35 arbejder om heraldik, som alle præsenteres og resumeres, de vigtigste af dem med udførlige referater, kapitel for kapitel.

Bare som katalog er denne materialsamling enestående og enestående værdifuld for den heraldiske forskning. Og hertil kommer de indblik dens genfortællinger giver i middelalderens opfattelse af heraldik, praktisk, juridisk, æstetisk, symbolsk, moralsk. Der er her en viden af uhyre interesse, som ikke kan skaffes ad anden vej.

Omsider når Dennys til det egentlige emne for sin bog, fantasiskabningerne. Han begynder med de hellige: engle, herunder serafer og keruber og flere andre slags, og medtager også Helligånden og Maria (*i våben*, og *våben for*) samt Djævelen. Dernæst de delvis menneske-lige: mantigora, lamia, sfinks, sagittarius, satyr, havfolk, melusine, harpy, jomfruørn m. fl. Og endelig de dyre-lige: vinget løve og havløve, tyger, panter, vinget hare, vinget ged, basilisk, vildsvin med fiskehale og mange, mange flere. De populæreste og derfor hyppigst sete (drage, grif etc.) er allerede nævnt. Et stort antal kendes næppe nok uden for denne bog, f. eks. ca-

lopus, en ulv med kattehoved og lange, savtakkede horn, eller trago-pan'en, en ørneagtig fugl med væderhorn.

I den tidligste heraldik var fantasiskabninger sjældne, især i skjoldet. Fra omgivende ornamentik (kirkernes og manuskripternes »drollerier«, f. eks.) trængte de imidlertid ind, først i hjelmtegn og andre ledsagende figurer, senere som skjoldholdere (f. eks. det danske kongevåbens vildmænd, der dog ikke er nævnt i bogen), og fra 1400-tallet blev fantasiskabninger almindelige også i skjoldet. Rigtig populære blev de dog først med renessancen, i 1500-tallet. Og her holder Dennys' bog op!

Trods sit miljøbestemte udgangspunkt — at der egentlig ikke er nogen heraldik uden om herolderne — er det en særdeles indholdsrig og værdifuld bog, dertil hyggeligt snaksomt skrevet og letlæst, om end ikke uden gentagelser. Af særskilt værdi er dens illustrationer, 167 i sort og 16 sider i farver, de fleste af dem ikke set før. Ikke mindst farvebillederne er noget for sig, ypperlige reproduktioner af sjældenheder fra *College of Arms'* arkiver. I forhold til sin pris, £ 10, er der næppe nogen af de seneste års heraldiske udgivelser, der giver så meget for pengene som denne bog.

S. T. A.

Mellem Tyskland og Frankrig

Jean-Jacques Waltz: *L'art héraldique en Alsace*, 234 sider med over 400 illustrationer, 24×30 cm; Berger-Levrault, Nancy, 1975, via Frankelve, 8 rue Clapeyron, 75008 Paris; indb. i lærred: 190 frcs.

Skråt gennem Europa, fra Nord-søen til Adriaterhavet, strækker sig et bælte af landskaber og små stater — Nederlandene, Luxembourg, Lorraine, Alsace, Schweiz, Tirol, Trieste

— som tilsammen udgør grænselandet mellem det Germanske og det Latinske.

Omtrent midt i dette kulturelt set så frugtbare bælte ligger *Alsace* (på tysk *Elsass*), og omtrent midt i *Alsace* ligger byen Colmar. Her fødtes i 1873 *Jean-Jacques Waltz*, hvis navn afspejler stedets to kulturer.

Waltz var fransksindet lokalpatriot. Under navnet *Hansi* blev han kendt som talsmand — i skrift og i humoristiske tegninger — for den alsaciske befolkning over for de tyske myndigheder. Han kom til at spille en rolle i nationalitetskampen og var i det hele taget en interessant person. I en indledning til bogen genfortæller *Hervé Pinoteau* hans levnedsløb og tegner et portræt af ham.

Hvad der interesserer os her er, at *Hansi* også var heraldiker, en intim kender af sin hjemstavnsheraldik og tillige en fin heraldisk kunstner. I 1937, 1938 og 1949 (to år før sin død) udgav han tre bøger om heraldikken i *Alsace*, og det er dem, der nu er udgivet i en samlet facsimile-udgave, trykt i 600 nummererede eksemplarer. Det er en smuk bog, ikke mindst i kraft af *Hansis* egne storartede stregtegninger.

De tre dele bogen falder i, handler om købstads- og kommunevåbener; om håndværker- og lavsvåbener; og om våbener for adelen og byernes patriat. Undervejs kommer forfatteren ind på heraldikkens historie og behandler de fleste sider af det heraldiske system: skjold, hjelm, hjelmtegn, hjelmklæde, skjoldholdere, brisurer, osv.

Hvad der gør bogen til noget specielt er to ting. Dels en varm og smittende glæde over heraldikkens skønhed. Dels at alle eksempler og alle illustrationer er konkrete tilfælde, faktisk eksisterende anvendt heraldik, og alle hentet i forfatterens hjemstavn *Alsace*. Her er ingen teoretisering, det er tingene selv, der taler:

bygninger, gitre, gravplader, brønde, skelsten, indbo, redskaber, skilte, vinduer, sigiller, seletøjsbeslag. Som man kunne tænke sig, er denne alsaciske heraldik af blandet karakter, overvejende tysk i sine udtryk, men med franske islæt.

I forbindelse med byvåbenerne er *Waltz* især interesseret i at forbedre den heraldiske smag, som, da han tog fat, var præget af 1800-tallets opslagsværker, og at rette op på fejl og forvanskninger, som skyldtes århundredernes misforståelser og uvidenhed.

Måske den mest inspirerende del af *Waltz* værk er afsnittet om håndværkerheraldikken, normalt et overset hjørne af den heraldiske have. *Waltz* præsenterer et pragtfuldt flor — fra skilte, lavsinsignier, værktøj m. m. — af frodig, idérig og selvfølede heraldik. Og i overdådig udførelse. Disse træskærere, forgyldere og kleinsmede kunne jo!

Bogens budskab er på en måde: Gak hen og gør ligeså! Der må være heraldikere i Danmark, i Sønderjylland, i Fredericia, i Odense, i Næstved (eksempelvis), som kender og elsker deres egn eller deres by, og kunne have lyst til at samle, gengive og kommentere, hvad de dér kan finde af heraldik. Alene denne del af opgaven burde kunne friste: at finde de ældste eksempler i Danmark på anvendelse af byvåbener på anden måde end i segl.

S. T. A.

Koncentrat

Michel Pastoureau: *Les armoiries*, 82 sider, fasc. 20 af serien *Typologie des sources du moyen age occidental*, Editions Brepols, 2300 Turnhout, Belgien, 1976. Pris ??

Det katolske universitet i Louvain i Belgien udgiver en serie skrifter, hvor eksperter i kort form giver

besked om forskellige typer af kilder til studiet af den europæiske middelalderes historie. Det drejer sig om segl, mønter, gravsten, keramik, indskrifter, lovttekster osv., og altså nu også, som nr. 20 i rækken, om *våbenskjoldene*.

Forfatteren er franskmænd, arkivar og bibliotekar, en ung forsker med en mægtig viden om heraldik og en glubende appetit på at åbne nye veje for det heraldiske studium (se hans artikel i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 27, 1973, side 333). Bogen er ment som en nøgtern ledetråd for andre middelalderforskere, men den virker til lige som en ansporing. Der udgår en begejstring fra den, der virker inspirerende.

Pastoureau begynder med en systematisk opbygget og kommenteret liste over litteratur og trykte hjælpe-kilder, det meste på fransk, naturligvis, men også en del på engelsk, tysk og andre sprog. For at blive nævnt her, skal man være værd at læse. Flertallet af verdens heraldiske tidsskrifter affærdiges som »*d'un médiocre niveau*«. Kun fem er efter forfatterens mening af videnskabelig gavn: først og fremmest det schweiziske *Archives héraldiques Suisses*, dernæst det engelske *The Coat of Arms*, det tyske *Der Tappert*, det franske *Revue française d'héraldique et de sigillographie* — og det skandinaviske *Heraldisk Tidsskrift*.

Efter en kort omtale af definitioner og terminologi gennemgår Pastoureau heraldikkens middelalderlige historie, dens oprindelse, dens første epoke fra o. 1130 til o. 1230, og dens anden, fra o. 1230 til o. 1330, de tekniske og sociale sider af dens opståen og udvikling, heroldernes indflydelse på 1300- og 1400-tallets heraldik, og endelig våbenet som juridisk fænomen.

Han går videre til heraldikkens kilder: våbenbøgerne, deres kategorier, datering, indbyrdes afhængighed

og betydning, samt seglene, og hvorledes segl og våbenbøger kan supplere hverandre. Andet kildemateriale: digtning, lovttekster, billedkunst osv.

Studiets indbildte vanskeligheder og dets virkelige problemer. Identifikation af anonyme våbener. Heraldikken i sin traditionelle rolle som hjælpevidenskab: identificering, datering, lokalisering, proveniens. Om dens meget større muligheder: som udtryk for kulturmønstre og som kilde til »mentalitetens historie«.

Så kort bogen er, og så stram dens fremstilling, indeholder den dog en mængde ny oplysning, nye synspunkter og vurderinger, nye ideer og forslag til nye opgaver. Et enkelt eksempel:

Pastoureau har et afsnit om »den imaginære heraldik«, opdigtede våbener som man tillagde f. eks. de Hellige Tre Konger, de Ni Helte, ridderne om det Runde Bord, osv. Sidstnævnte gruppe omfattede opimod 200 navngivne litterære individualiteter, som med stort set konstante våbenmærker optræder i hundreder af manuskripter på en lang række europæiske sprog. Hvilken herlig opgave, foreslår Pastoureau, at undersøge i hvilket omfang disse 200 imaginære heltes våbener er blevet overtaget af datidens riddere, og hvilke ideer og idealer der evt. ligger bag denne litterær-heraldiske inspiration.

S. T. A.

Frankrig vågner

Cahiers d'héraldique II, 212 sider + ca. 40 billedplancher og 3 stamtavler, 21×30 cm; Centre national de la recherche scientifique, 40 avenue d'Iéna, 75116 Paris, 1976, (»1975«); pris: fr. 25.

Heraldisk Tidsskrift har tidligere omtalt, hvorledes der siden den Fran-

ske Revolution ligesom har ligget en skygge over heraldikken i Frankrig. Denne skygge spredte sin kulde også ind over det heraldiske studium, der virkede overset og forsømt.

I midten af 1960'erne besluttede en kreds af heraldiske forskere, at der måtte gøres noget. De dannede en Arbejdsgruppe for Studiet af Middelalderens Sigillografi og Heraldik, *Centre pour l'étude de la sigillographie et de l'héraldique médiévales*. I 1972 gik man et skridt videre: en gruppe af ca. 15 historikere, arkivarer, bibliotekarer, museumsfolk m.m. oprettede Den Franske Kommission for Studiet af Heraldik, *Commission française pour l'étude de l'héraldique*. Kommissionen arbejder i tilknytning til Institutet for de Historiske Kilders Udforskning og Historie, *Institut de recherche et d'histoire des textes* (som igen er en underafdeling af det Nationale Videnskabelige Forskningscentrum, *Centre national de la recherche scientifique*).

Medlemmerne af disse forskellige organisationen mener, at heraldikken i Frankrig (med visse undtag) hidtil har været dyrket overfladisk og næsten udelukkende med henblik på adelshistorie, for ikke at sige snobberi, hvilket har skadet dens anseelse. De ønsker at gribe det heraldiske studium videnskabeligt an, og at inddrage heraldikken i alle sider af seriøs historieforskning, især vedrørende middelalderen. De har formuleret en række opgaver, hvoraf de tre første er:

1. systematisk affotografering (i farver) af alle middelalderlige våbenbøger.
2. udarbejdelse af en form for elektronisk registrering af våbener.
3. inventering af offentlige og private heraldiske samlinger (bøger, manuskripter, fotografier, segl, exlibris m. m.) i hele Europa.

I 1974 begyndte man at udsende en række »Skrifter om heraldik«, *Cahiers d'héraldique*. Bind I, på 192 sider, indeholdt to bidrag: en artikel af *Jean-Bernard de Vaire* om studiet af de middelalderlige våbenbøger, og hvordan deres oplysninger kan nyttiggøres for historieforskningen. Og, af *Léon Jéquier*, en heraldisk nøgle til våbenerne i 19 våbenbøger fra 1200- og 1300-tallet, omfattende i alt ca. 3000 forskellige våbener, et overordentligt velkomment redskab til identificering af europæiske våbener fra før år 1400.

Nu foreligger Bind II. Hvad det ydre angår, er det beskedent: teksten er maskinskrevet. Indholdet ligger imidlertid på et højt niveau (og bindets illustrationer er i øvrigt fint reproduceret).

Jean-Bernard de Vaire — sekretær både i »Arbejdsgruppen« og i »Kommissionen« — indleder med en kommenteret bibliografi over skrifter af *Paul Adam-Even*. Adam-Even, som døde i 1964 (se Heraldisk Tidsskrift nr. 11, 1965, side 28), er det største navn inden for fransk heraldisk forskning. Hans publikationer er overmåde værdifulde, ja uundværlige for ethvert dybtgående studium af middelalderens heraldik (og ikke blot i Frankrig!), men de er spredt og vanskelige at finde frem til, og det er derfor en stor fordel, at man nu har en oversigt over dem.

Til belysning af sin heraldiske nøgle i Bind I har *Léon Jéquier* fra de 19 våbenbøger, der danner basis for den, udvalgt 275 karakteristiske våbenillustrationer. De præsenteres af *Hélène Loyau* på 24 plancher med tilhørende registre over heraldiske figurer.

Michel Pastoureau undersøger hvad to middelalderlige franske litteraturværker siger om de deri optrædende krigeres hjelme, skjolde og eventuelle skjoldfigurer. Først digtet *Gormont*

et *Ismbart*: det er praktisk talt intet, hvilket ikke kan undre på dette tidspunkt, digtet er forfattet o. 1090-1130. Derefter »Kong Arthurs død«, *La morte de roi Artu*, fra 1200-tallet, og det er straks mere. En af heltene i dette digt, Lancelot, har som våbenmærke: *en rød skråbjælke i hvidt felt*. Pastoureau har udarbejdet statistikker over middelalderens våbenmærker (se HT nr. 27 1973, side 333) og kan oplyse, at dette, næst efter: *en rød løve i hvidt felt*, er det almindeligste våbenmærke i 1100- og 1200-tallet (i Danmark alene kendes 6—7 slægter med dette våben). Om våbenet er blevet så populært, fordi det tilhørte Lancelot, den mest elskede af ridderne omkring det Runde Bord, eller, omvendt, digteren har tillagt Lancelot dette våben, fordi det var så populært, tør Pastoureau ikke afgøre. — En anden artikel af Michel Pastoreau, af mere lokal interesse, handler om Gelre-våbenbogens våbener fra Bretagne og deres identifikation.

Hervé Pinoteau bidrager med to indholdsrige, skarpsindige og fængslende artikler: Den ene om en række portrætter og gengivelser af franske kongelige personer fra 1300-tallet, som han identificerer ved hjælp af billedernes heraldik og herskersymboler. Den anden om de heraldiske forbindelser mellem Portugals og Frankrigs fyrstehuse i 1200-tallet. Også Portugals forbindelser med Danmark i denne periode bliver nævnt: Berengaria, i 1214 gift med Valdemar Sejr, og Eleonore, i 1229 gift med Valdemar den Unge Pinoteau nævner som resultat af årelange undersøgelser, at det franske liljevåben — der ikke er bevaret fra længere tilbage end begyndelsen af 1200-tallet — efter al sandsynlighed er skabt, da kong Ludvig 7. i 1147 drog ud på det Andet Korstog.

Jean-Bernard de Vaivre slutter bindet med en elegant og interessant løsning af et heraldisk puslespil: en burgundisk stormand *Regnier Pot*, som i sit liv (1362—1432) førte tre forskellige våbener, og om årsagerne hertil.

Til alle artikler er der udførlige noter og værdifulde litteraturlister.

S. T. A.

Våbenkunst

Walter Leonhard: *Das grosse Buch der Wappenkunst. Entwicklung. Elemente. Bildmotive. Gestaltung*, 368 sider med 4-5000 illustrationer, over halvdelen i farver, 25×28 cm; Verlag Georg D. W. Callwey, München, 1976; pris, i hellærred: 180 DM.

Ved første øjekast virker denne bog overvældende. Aldrig har man set en sådan rigdom af pragtfulde heraldiske billeder. Det må utvivlsomt være en af de flotteste, mest overdådigt illustrerede bøger om heraldik, som nogen sinde er udgivet.

Når man fra billederne går over til bogens tekst, kølnes ens begejstring imidlertid hurtigt. Det går op for én, at bogen er forfattet af en tegner med ubegrænset entusiasme for heraldik, men med en meget begrænset viden.

Bogens *tekst*, især det indledende afsnit om *Entwicklung*, består dels af almindeligheder, dels af halvfordøjede eller ufordøjede, uigenomtænkte oplysninger, alt sammen i mere eller mindre tilfældig rækkefølge. Gentagelser og inkonsekvenser vrimler. Der siges snart det ene, snart det andet, evt. det modsatte. Flere gange påstås f. eks., at det kun var riddere og adel, som havde våbenskjold, og flere andre steder, at borgere naturligvis også førte våben. Måske mener forfatteren, at *først* ridderne, og *senere*

borgerne, men fremstillingen er næsten totalt uden årstal. Tidsangivelser består i vagheder som »dengang«, »fra nu af«, »tidligere« og »hidtil«. Det meste af dette fremføres oven i købet i et deklamerende tonefald, som om det drejede sig om hellige skrifter.

Værkets *billedtekster* indeholder næppe mange direkte fejl, men hvad de *ikke* oplyser, er til gengæld af en helt utrolig karakter. Hvor de ting, der gengives — ligsten, bygningsrelieffer, bogminiaturer, sider i våbenbøger, segl, kobberstik, bogbind, skydeplader, medaljer osv. — stammer fra, eller hvornår, oplyses kun undtagelsesvis, bortset fra den gentagne, komisk værdiløse oplysning »forfatterens samling«. Heller ikke kunstneres navne får man i reglen at vide, skønt det kan dreje sig om giganter såsom Albrecht Dürer og Otto Hupp.

Det mest himmelråbende er imidlertid, at 99 % af bogens våbengivelser (4-5000!) forbliver anonyme. Hvem repræsenterer dette våben: en fyrste, en slægt, en prælat, en by? Vi får det ikke at vide. Billedteksterne oplyser hvad figuren kaldes, samt eventuelt våbenets nationalitet, f. eks. *Löwe, russisch*, men navnet på våbenets indehaver oplyses ikke! Og bogen indeholder heller ikke noget register! Hvad der interesserer forfatteren er ikke det historiske eller det kronologiske eller det genealogiske, men udelukkende det optiske.

Lad os vende tilbage til værkets egentlige og måske eneste attraktion: *billederne*. De falder i to grupper: de gamle ting, mange, ofte vidunderligt smukke, og alle ypperligt reproduceret, og forfatterens egne tegninger, især til afsnittene *Elemente. Bildmotive. Gestaltung*. Leonhard er en dygtig heraldisk tegner. Når han er bedst, er det den dejligste heraldik, der tager form under hans pen. Når han falder tilbage på rutine, kan der blive noget stift og livløst over det.

Hans sande lidenskab er variationer over et tema: delinger eller enkle figurer varieret på flere måder end formodentlig i noget andet heraldisk værk. Af *kors* gengiver han ca. 250 forskellige (heraf en masse hjemmelavede). Af *løver* er der ca. 150 forskellige udførelser og stillinger, af *ørne* over 250! Af våbener med *liljer* i er der ca. 50 forskellige, men karakteristisk nok overfatter denne overvældende eksempelsamling ikke de to mest berømte af alle liljevåbener: Frankrigs tre gyldne liljer og Firenzes røde lilje. Måske kender Walter Leonhard dem slet ikke! I alle fald bliver hans viden endnu mere usikker, når han kommer uden for det tyske område.

Bogen indeholder altså et enormt, delvis meget smukt billedmateriale, men den besked den giver, er særdeles spinkel. Værket handler om *hvad* og *hvordan*, men næsten ikke om *hvem*, og slet ikke om *hvorfor*.

S. T. A.

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 80, eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemst gennem dansk postgiro 11 25 74, Societas Heraldica Scandinavica, c/o arkitekt Kurt Clauding, Azaleavej 26, 2500 Valby, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 9, 13, 16 og 20 er udgået. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, portofrit:

Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. – For alle 23 numre til og med nr. 30: Dkr. 200. – Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. – Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40.

Redaktør:

Major O. H. M. baron Haxthausen, Snescere, 4733 Tappernoje, Danmark

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Kong Georgsvej 52, 5. sal, 2000 København F

Tandlæge Per Hougaard, Dronning Ingeborgsvej 14, 4000 Roskilde, Danmark

Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge

Kontorschef Gustaf von Numers, Topeliusgatan 9 A 2, 00250 Helsingfors 25, Finland

Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, 852 50 Sundsvall, Sverige

Amtsdirektor, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Pastor Mogens S. Brandt, Vingårdsstræde 21, Boks 112, 1004 København K

Mag. scient. Hans Christian Gulløv, c/o Nationalmuseet, Etnografisk samling, Ny Vestergade 10, 1471 København K

Tandlæge Per Hougaard, Dronning Ingeborgsvej 14, 4000 Roskilde

Statsheraldiker Jan von Konow, Riksarkivet, Heraldiska sektionen, Munkbron 11, 111 28 Stockholm

Cand. mag. Ingrid Nielsen, Vestre Ringgade 48, 5. sal, 8000 Århus C

Amanuensis Lars-Olof Skoglund, Riksarkivet, Heraldiska sektionen, Munkbron 11, 111 28 Stockholm

Førstearkivar Hallvard Trætteberg, Professor Dahls Gt. 17, Oslo

Dr phil Friherre Christopher von Warnstedt, Linnégt. 28–30, 3. sal, 114 47 Stockholm

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K

Arkitekt Kurt Clauding, Azaleavej 26, 2500 Valby, Danmark (kasserer)

Major O. H. M. baron Haxthausen, Snescere, 4733 Tappernoje, Danmark

Dr. phil. Herman L. Løvenskiold, Riksarkivet, Bankplassen, Oslo

Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Bronshøj, Danmark (formand)

Fil dr Jan Raneke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark (sekretær)

Hovrättsrådet Bo Ténberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65120 Vasa 12, Finland